

Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України

Запорізький національний
технічний університет

Наукова бібліотека ЗНТУ

Рідкісні та цінні видання в бібліотеках вищих навчальних закладів Запорізької області

Матеріали науково-практичної конференції бібліотек
ВНЗ III–IV рівнів акредитації

5 грудня 2012
м. Запоріжжя

Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України

**Запорізький національний
технічний університет**

Наукова бібліотека ЗНТУ

**Рідкісні та цінні видання в бібліотеках вищих
навчальних закладів Запорізької області**

Матеріали науково-практичної конференції бібліотек ВНЗ
III–IV рівнів акредитації
5 грудня 2012 р.

**Запоріжжя
2012**

ББК 78.368.4

Р49

УДК 025.171(063)+025.7/.9(063)

Відповідальні редактори:
Кучерук Р.І., Васецька Т.І.

Упорядник:
Пилипенко Н.В.

Матеріали друкуються методом прямого відтворення тексту, представленого авторами, які несуть відповідальність за його форму і зміст.

Р49

«Рідкісні та цінні видання в бібліотеках вищих навчальних закладів Запорізької області» : матеріали науково-практичної конференції бібліотек ВНЗ III–IV рівнів акредитації, (5 грудня 2012 р., Запоріжжя) / Мін-во освіти і науки, молоді та спорту України, Запорізький національний технічний університет, Наукова бібліотека ЗНТУ ; відп. ред. Р. І. Кучерук, Т. І. Васецька. – Запоріжжя : НБ ЗНТУ, 2012. – 91 с. - Укр. та рос. мовами.

В збірці представлені тези та тексти доповідей, що були заслухані на науково-практичній конференції бібліотек вищих навчальних закладів III–IV рівнів акредитації «Рідкісні та цінні видання в бібліотеках вищих навчальних закладів Запорізької області», яка відбулася 5 грудня 2012 р. в науковій бібліотеці Запорізького національного технічного університету. Видання розраховане на широкий загал дослідників та науковців.

© Наукова бібліотека ЗНТУ, 2012 р.

ЗМІСТ

Вступне слово (<i>Васецька Т. І.</i>).....	6
<i>Кучерук Р. І.</i> Привітственне слово директора наукової бібліотеки ЗНТУ .	9
<i>Пилявська О. Л.</i> Досвід створення електронних інформаційних ресурсів в архівних установах	11
<i>Мировська Г. М.</i> Программы сохранности книжного наследия человечества.....	16
<i>Чала Н. М., Полтавченко Л. Г.</i> Колекція рідкісних видань у науковій бібліотеці ЗНУ: історія створення, проблеми вивчення та практика інформаційного розкриття	26
<i>Білоцька О. М.</i> Формування фонду рідкісних та цінних видань у науковій бібліотеці Таврійського ДАТУ	37
<i>Артеменко І. С.</i> Работа с фондом редких и ценных книг в научной библиотеке ЗНТУ	49
<i>Пилипенко Н. В.</i> Работа библиотеки ЗНТУ с фондом редких и ценных изданий	56
<i>Васецька Т. І.</i> Создание сводных баз данных редких и ценных книг на примере региональных сводов книжных памятников России	76
Учасники конференції (фото)	87
Робочі моменти конференції (фото)	90

«Все життя людства послідовно осідало в книжці: племена, люди, держави зникали, а книги залишались... »

О. Герцен

Кожне цивілізоване суспільство відповідальне за збереження культурного надбання перед майбутнім поколінням. Для того, щоб передати нащадкам пам'ятки писемності та друку, їх потрібно зберегти. Проблема збереження фондів бібліотек, архівів, музеїв стала глобальною проблемою сучасного світу. ЮНЕСКО, чисельні неурядові організації, усвідомлюючи небезпеку втрати книжкових пам'яток через техногенні аварії, реальне старіння носіїв інформації тощо, закликають всі установи-фондоутримувачі особливу увагу приділяти збереженню сукупної пам'яті світу.

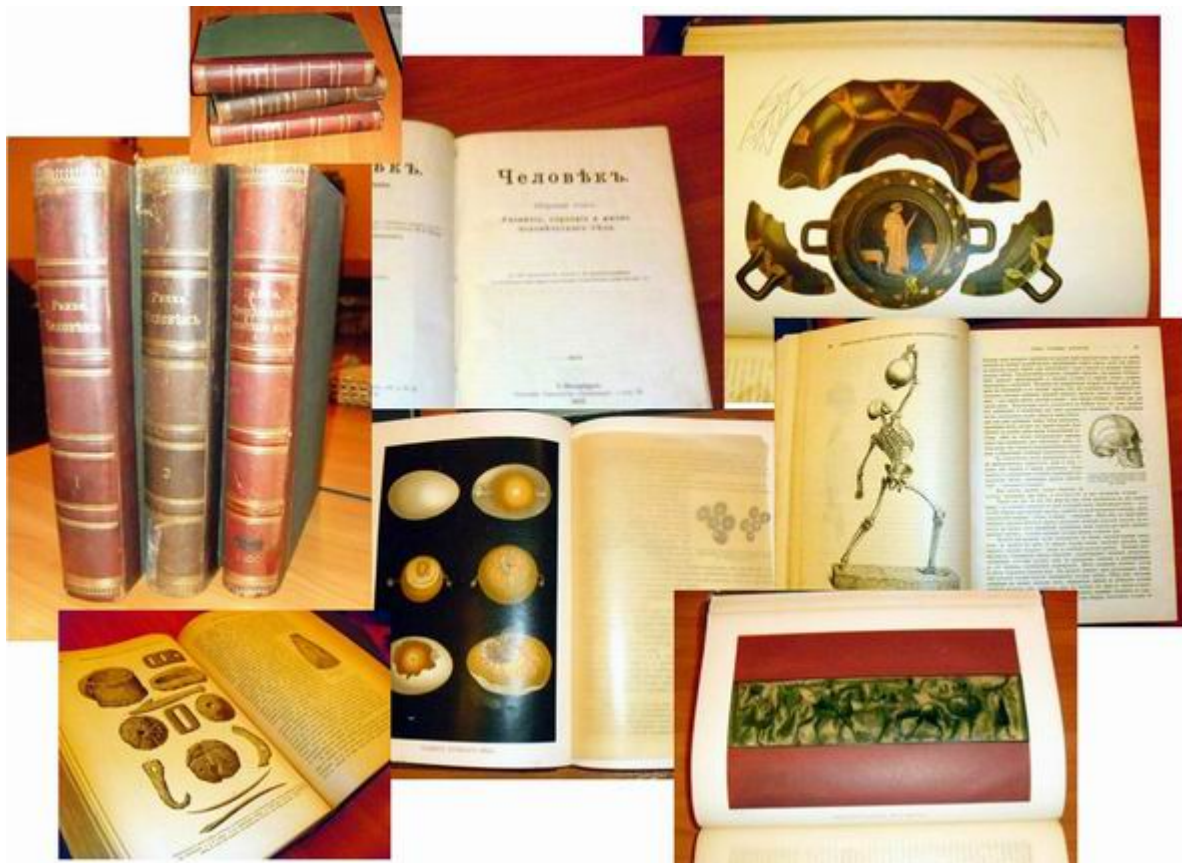
Бібліотеки завжди приділяли велику увагу таким книгам, і бібліотеки методичного об'єднання Запорізької області – не виняток. На сьогодні загальна кількість видань з фондів рідкісних та цінних книг бібліотек ВНЗ нашої області складає 14135 примірників. Тому не дивно, що предметом для обговорення на нашій науково-практичній конференції обрано тему «Рідкісні та цінні видання в бібліотеках вищих навчальних закладів Запорізької області».

Метою конференції було – визначення комплексу проблем, пов'язаних з виявленням, вивченням та збереженням рідкісних та цінних видань в фондах бібліотек вищих області, визначення можливостей та готовності цих бібліотек до створення зведеної бази даних раритетних видань.

До участі в конференції були запрошені керівники та спеціалісти усіх бібліотек методичного об'єднання, ЗОУНБ ім. О. М. Горького, Запорізького державного обласного архіву, Запорізького краєзнавчого музею, науковці ЗНТУ та ЗНУ.

З привітанням до учасників конференції та побажанням їм успішної роботи звернулися ректор Запорізького національного технічного університету Сергій Борисович Беліков та директор Наукової бібліотеки ЗНТУ Раїса Іванівна Кучерук.

Крім теплих слів на адресу працівників бібліотек та побажань успіхів в шляхетній справі збереження надбань поколінь, керівник вишу подарував бібліотеці ЗНТУ раритетні видання з серії «Вся природа» книговидавничого товариства «Просвещение» (Санкт-Петербург), яка побачила світ в 1898–1909 роках. Це: Происхождение животного мира. Д-ра Вильгельма Гааке (1900) та двотомник: Человек. Т.1. Развитие, строение и жизнь человеческого тела (1903), Т.2. Современные и доисторические человеческие расы (190_?), проф. И. Ранке.

**Дар ректора ЗНТУ, д.т.н., професора Белікова Сергія Борисовича
науковій бібліотеці**

З великою цікавістю учасниками та гостями конференції були сприйняті доповіді доцента кафедри українознавства ЗНТУ В. М. Чопа, в якому він торкнувся теми досліджень селянських рукописів з фонду бібліотеки Наукового товариства Якова Новицького, а також заступника директора Державного архіву Запорізької області О. Л. Пилявської, яка познайомила слухачів з основними видами робіт архіву, з програмами щодо збереження історичних документів області за рахунок їх оцифрування, розповіла про проблеми, з якими стикаються спеціалісти архівних закладів держави.

Не менш цікавим та емоційним був виступ завідувача відділу краєзнавства ЗОУНБ ім. О. М. Горького Г. М. Нагорної, яка познайомила гостей та учасників конференції з перлинами свого фонду, розповіла про історію формування фонду краєзнавчої літератури.

Про проведення науково-дослідної роботи з раритетними виданнями своїх фондів розповіли доповідачі бібліотек вишів. Вперше спеціалісти бібліотек методичного об'єднання почули про історію створення фондів книжкових пам'яток бібліотек ВНЗ області, про зміст цих фондів, про історію найцінніших видань, якими пишаються книгозбірні. Учасники конференції повідомили про результати вже проведеної роботи – наукових досліджень джерел, створення баз даних і про роботу, яку планують провести відповідні відділи бібліотек – продовження науково-дослідної

роботи, спроби створення зведеної бази даних раритетних видань, відкриття окремих відділів та фондів рідкісних та цінних видань.

Не оминули в своїх виступах спеціалісти бібліотек проблем, з якими стикаються при роботі з фондом рідкісних та цінних видань – брак коштів для придбання технічних засобів збереження видань, для створення необхідних умов зберігання таких фондів, відсутність відповідних програм для підвищення кваліфікації співробітників, які працюють з книжковими пам'ятками, відсутність координації роботи на державному рівні з такими виданнями, проблеми обліку, оцінювання тощо.

Відділом зберігання фондів НБ ЗНТУ було підготовлено перегляд раритетних видань з фонду бібліотеки «Они листають время том за томом...».

Організатори конференції щиро дякують всім учасникам та гостям заходу за цікаву і плідну роботу, за творчу атмосферу, яка панувала під час пленарного засідання та всієї роботи конференції. Ми сподіваємося, що почуті доповіді надихнуть усіх на нові здобутки в роботі з фондами книжкових пам'яток.

**Кучерук Раиса
Ивановна,
директор научной
библиотеки ЗНТУ**

ПРИВЕТСТВЕННОЕ СЛОВО ДИРЕКТОРА НАУЧНОЙ БИБЛИОТЕКИ ЗНТУ КУЧЕРУК РАИСЫ ИВАНОВНЫ

ПРИВІТАЛЬНЕ СЛОВО ДИРЕКТОРА НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ ЗНТУ КУЧЕРУК РАЇСИ ІВАНІВНИ

Уважаемые коллеги и гости конференции, я рада приветствовать вас в нашем вузе, в аудитории, посвященной памяти нашего преподавателя, человека, сделавшего очень много для изучения истории нашего вуза и библиотеки, Бориса Васильевича Гордеева.

За годы существования библиотек в наших фондах собралось немало книг и журналов, которые обладают научной, исторической и культурной ценностью, требующих особого отношения. Надо признать, до недавнего времени, в силу ряда обстоятельств в наших библиотеках работа с редкими книгами не считалась приоритетным вопросом. Конкретная деятельность по выявлению, учету и использованию книжных редкостей велась разрозненно, зависела от инициативы и пристрастий отдельных сотрудников библиотеки.

Редкие книги в своих фондах имеют пять вузов нашей области. На начало 2012 года фонды редких и ценных книг в библиотеках нашего объединения составляли 15 тысяч экземпляров. Универсальные по своему содержанию собрания редких книг скомплектованы с учетом профиля каждого вуза и имеют собственную историю формирования.

Все библиотеки ведут научно-исследовательскую работу по изучению своих фондов, и в настоящее время встает вопрос об обеспечении системного подхода в работе с книжными памятниками. Для этого важно объединить наши усилия, определить основные направления совместной работы в этом вопросе. Сегодня мы попытаемся определить основные проблемы и возможные пути их решения, поделимся опытом работы в этом направлении, сформулируем задачи на предстоящий период.

Закончить свое приветствие и начать пленарное заседание конференции я хочу словами великого Шекспира:

Пусть опрокинет статуи война,
Мятеж развеет каменщиков труд,
Но врезанные в память письма
Бегущие столетья не сотрут.

(У. Шекспир, Сонет 55, перевод С. Маршака)

**Пилявська Ольга
Леонідівна,**
заступник директора
Державного архіву
Запорізької області

ДОСВІД СТВОРЕННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ В АРХІВНИХ УСТАНОВАХ

ОПЫТ СОЗДАНИЯ ЭЛЕКТРОННЫХ ИНФОРМАЦИОННЫХ РЕСУРСОВ В АРХИВНЫХ УЧРЕЖДЕНИЯХ

Мета виступу: Висвітлення досвіду Державного архіву Запорізької області щодо створення та застосування електронних інформаційних ресурсів.

❖ *Визначення сутності електронних документів та підходів до їх довготривалого зберігання*

- У світі прийшов час електронного діловодства та електронної документації.
- Величезний інформаційний потенціал Національного архівного фонду мінімально використовується для задоволення зростаючого попиту громадян, держави і суспільства на інформацію.
- Чим складнішими й функціональнішими стають інформаційні технології й інформаційні системи, тим більше виникає нових проблем з електронними документами в архіві.
- Існують проблеми, пов'язані із проведенням експертизи цінності електронних документів.
- Сьогодні в архівах визначилися з двома основними типами носіїв у вирішенні завдань довгострокового зберігання електронних документів і електронних ресурсів.

Висновки:

- Найбільш доцільно зберігати електронні документи і електронні ресурси на двох основних типах носіїв, а саме:
 - зберігання на серверах;
 - в якості накопичувачів великої ємності для потреб архівного зберігання інформації використовувати стримери або оптичні носії.
- Зберігання електронних документів потрібно здійснювати за певних умов:

- інформація повинна бути доступною для подальшого використання;
 - має бути забезпечена можливість відновлення електронного документа у тому форматі, у якому він був створений, відправлений або отриманий;
 - повинна зберігатися інформація, яка дає можливість встановити походження, призначення електронного документа, дату й час його відправлення або одержання.
- Автоматизована інформаційна система (далі – АІС), на думку спеціалістів, повинна забезпечувати наступні функціональні можливості щодо організації роботи з документами:
 - технічної перевірки документів;
 - зберігання документів;
 - надання авторизованого доступу до документів;
 - відтворення документів;
 - введення описових, облікових та довідкових даних до документів;
 - надання авторизованого доступу до описових, облікових та довідкових даних до документів;
 - опрацювання описових, облікових та довідкових даних до документів;
 - користування описовими, обліковими та довідковими даними до документів;
 - роботу з електронним цифровим підписом для автоматизованого створення електронних документів та перевірки цілісності та авторства таких документів;
 - здійснення конвертування документів у формати для їх довгострокового зберігання;
 - автоматизоване створення описових, облікових та довідкових документів в електронній та паперовій формах на підставі описових, облікових та довідкових даних до документів, що попередньо були введені до АІС.

❖ Створення автоматизованих інформаційно-пошукових систем за архівними документами

В архіві для користування працівниками створені:

Автоматизовані «бази даних»:

- електронна версія фондового каталогу – 8067 записів;
- короткий довідник по фондах Державного архіву Запорізької області – 5187 записів;
- документи про передумови, перебіг та наслідки Голодомору 1932–1933 рр. на Запоріжжі в фондах меморіального характеру – 1084 записів;
- каталог метричних книг – 200 записів;

Анотовані реєстри фондів:

- розсекречені архівні фонди – 256 записів;
- фонди дорадянського періоду – 223 записи;
- фонди періоду нацистської окупації України (1941–1944 рр.) – 186 записів;
- фонди особового походження – 33 записи та ін.

Іменні бази даних:

- радянські воїни, загиблі і поховані на території Запорізької області – 628 записів;
- особи, репресовані позасудовими органами в 1919–1951 рр., архівно-слідчі справи яких зберігаються в архіві – 16276 записів;
- актові записи про смерть за 1932–1933 рр. – 33805 записів;
- очевидці Голодомору 1932–1933 років, що проживають на території Запорізької області – 1788 записів.

❖ Застосування сучасних технологій оцифрування архівних документів

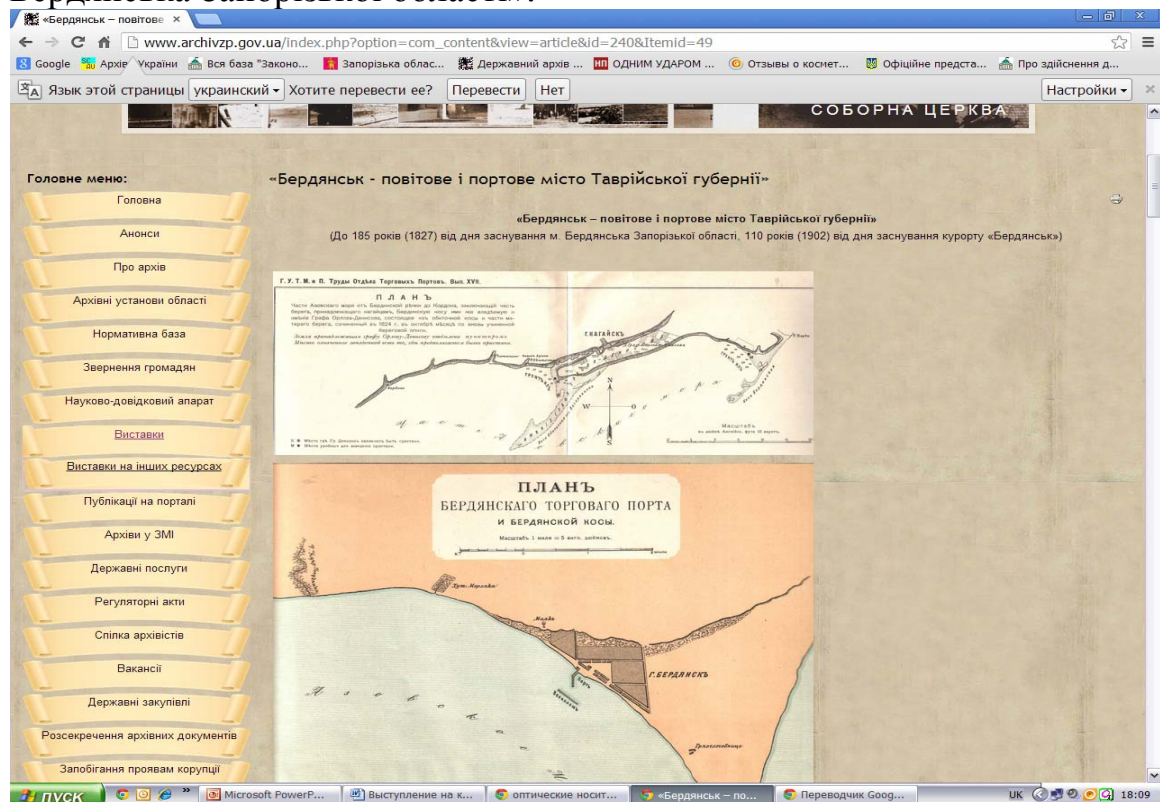
- В Державному архіві Запорізької області встановлено сучасні засоби для оцифровки документів НАФ. Це книжковий сканер ZEUTSCHEL OMNISCAN 12000, який дозволяє

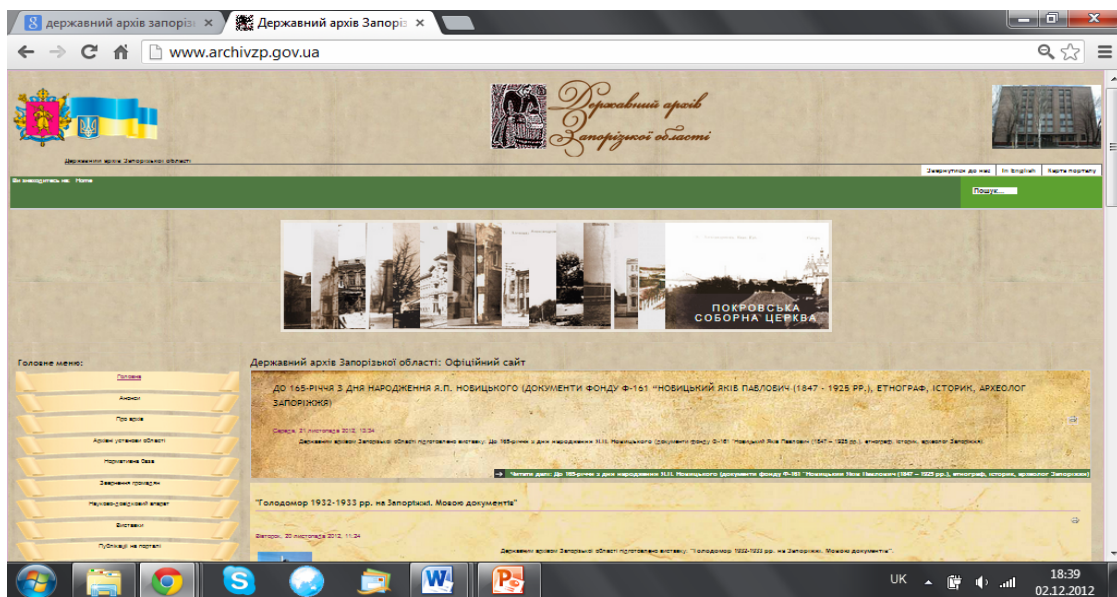
оцифрувати документи формату А3, та сканер мікрофільмів Kodak 2400, що дозволяє робити цифрові копії з 16- або 32-мм мікрофотоплівки.

- На сьогоднішній день оцифровано 1094 одиниці зберігання.
- Використання технології оцифровки підняло на новий рівень публікаторську діяльність.
- На сайті архіву на сьогодні експонується 18 виставок.

Наприклад, виставка «Бердянськ – повітове і портове місто Таврійської губернії» (До 185 років (1827) від дня заснування м. Бердянська Запорізької області».

❖ *Функціонування веб-сайту державного архіву запорізької області як основної інформаційно-технологічної форми комунікації між владою та громадянами*
<http://www.archivzp.gov.ua/>

<p>Карта порталу</p> <p><u>Головна</u> <u>Анонси</u> <u>Про архів</u> <u>Архівні установи області</u> <u>Нормативна база</u> <u>Звернення громадян</u> <u>Нормативно-правова база</u> <u>Особистий прийом громадян</u> <u>Науково-довідковий апарат</u> <u>Фонди</u> <u>Автоматизовані бази даних</u> <u>Описи</u> <u>Каталоги</u></p>	<p><u>Огляди</u> <u>Науково-довідкова бібліотека</u> <u>Література</u> <u>Виставки</u> <u>Виставки на інших ресурсах</u> <u>Публікації на порталі</u> <u>Архіви у ЗМІ</u> <u>Телепередачі</u> <u>Розсекречення архівних документів</u> <u>Запобігання проявам корупції</u> <u>Інформуємо громадськість</u> <u>Доступ до публічної інформації</u> <u>Запит на отримання публічної інформації в електронному вигляді</u></p>
--	---

Висновки:

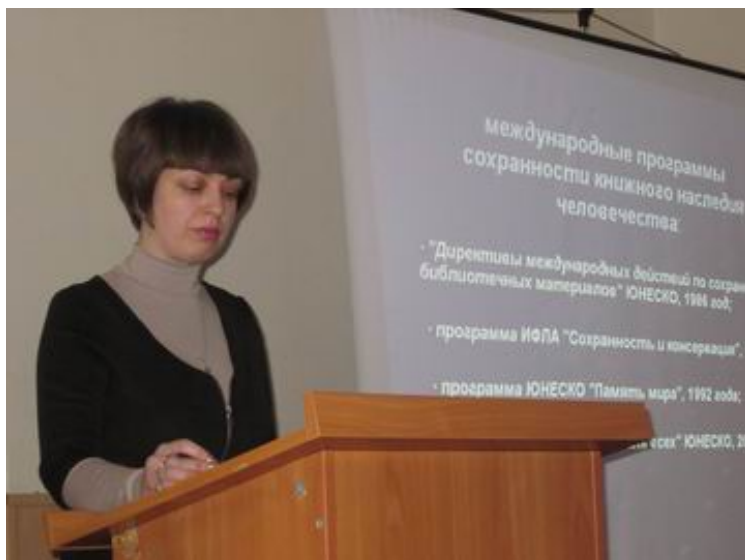
Незважаючи на позитивні тенденції щодо впровадження автоматизованих технологій в практику архівів є і проблеми:

- недостатня забезпеченість комп'ютерною технікою, програмним забезпеченням, кадрами у сфері ІТ;
- проблеми з придбанням накопичувачів для зберігання великих обсягів інформації (відсканованих архівних документів);
- відсутність шаблонів (стандартів) довідково-пошукових систем до відсканованих архівних документів;
- відсутність єдиної інформаційної мережі для доступу до інформаційних ресурсів архівів;
- недостатність коштів для впровадження і функціонування комплексних систем захисту інформації в автоматизованих інформаційних системах архіву.

Вирішення зазначених проблем потребує значних фінансових вкладень.

*Державний архів
Запорізької області*

Мировская Анна Михайловна,
главный методист
научно-методического
отдела НБ ЗНТУ

ПРОГРАММЫ СОХРАННОСТИ КНИЖНОГО НАСЛЕДИЯ ЧЕЛОВЕЧЕСТВА

ПРОГРАММИ ЗБЕРЕЖЕННЯ КНИЖКОВОЇ СПАДЩИНИ ЛЮДСТВА

На рубеже тысячелетий мы столкнулись с тем, что можем потерять, уникальное наследие, оставленное нам предками: и незабываемо красивые места на планете Земля (из-за нерационального использования природных ресурсов) и коллекции живописи, и, несомненно, бесценные экземпляры рукописных книг и первопечатные издания. И не только стихийные бедствия и катастрофы несут угрозу наследию человечества, но и факторы не соблюдения надлежащих условий хранения и использования этих даров.

Информация, заключающая в себе весь мировой опыт человечества, служащая исторической памятью и основой дальнейшего экономического и духовного прогресса общества, хранится в библиотеках и архивах мира.

Для того чтобы предоставить в пользование обществу эту бесценную информацию, памятники письменности и печати, их необходимо сохранить для настоящих и будущих поколений. Эта проблема – проблема сохранности фондов – стала глобальной задачей, которую решают все цивилизованные страны мира, мировое сообщество в целом.

Дабы решить поставленные задачи, различные международные организации, в попытках сохранить и сберечь, разрабатывают и внедряют в жизнь множество программ. И потому что большая часть культурного наследия находится именно в библиотеках, обратим свое внимание на международные программы, касающиеся именно сохранности библиотечных фондов:

- "Директивы международных действий по сохранению библиотечных материалов" ЮНЕСКО, 1986 год;
- программа ИФЛА "Сохранность и консервация", того же года;
- программа ЮНЕСКО "Память мира", 1992 года;

- программа "Информация для всех" ЮНЕСКО.

Остановимся на некоторых, представляющих для нас особый интерес:

1. «Директивы возможных международных действий по сохранению библиотечных материалов»

Сталкиваясь с проблемами возможного исчезновения печатных изданий в 1986 г. на Генеральной конференции ЮНЕСКО были приняты «Директивы возможных международных действий по сохранению библиотечных материалов», которые предусматривают создание в каждой стране национальной программы обеспечения сохранности библиотечных фондов.

Такие программы успешно действуют в США, Швеции, Франции, Канаде, Японии и других странах.

2. «Сохранность и консервация»

Программа "Сохранность и консервация" (Preservation and Conservation – PAC) принята в том же году, что и "Директивы" по инициативе ИФЛА и включает выполнение различных целей и задач.

Цели основной программы PAC:

- обеспечение сохранности всех библиотечных материалов, как опубликованных, так и неопубликованных, на всех видах носителей в целях максимального продления срока их использования;
- содействие поиску решения серьезных проблем физического разрушения библиотечных и информационных материалов;
- содействие разработке национальных и международных стандартов, имеющих отношение к производству, сохранности и использованию библиотечных материалов;
- всемерное поощрение инициатив в области сохранности и консервации, предпринимаемых как отдельными учреждениями и странами, так и на международном уровне.

3. «Память мира»

Международная инициатива – Программа ЮНЕСКО "Память мира", принятая в 1992 г. и направленная на коллективную реализацию задач сохранения библиотечных и архивных фондов, акцентировала внимание на проблеме сохранения национального документального наследия – ценных объектов архивных фондов и коллекций библиотек и расширения доступа к ним.

В рамках программы «Память мира» обеспечивает признание документального наследия, имеющего международное, региональное и национальное значение, ведётся реестр этого наследия и присуждается эмблема с целью его идентификации.

На сегодняшний день в странах кластера насчитывается одиннадцать объектов документального наследия, внесенных в реестр программы – один в Азербайджане, один – в Армении, один – в Беларуси и восемь – в России.

Реестры программы «Память мира» представляют собой списки документального наследия, имеющего всемирное значение. В рамках

Программы созданы международные, региональные и национальные комитеты.

Национальные комитеты по программе «Память мира» создаются в каждой стране, где это целесообразно и всячески поощряются. Успех программы в значительной степени зависит от активности, инициативы и энтузиазма национальных комитетов.

В реестр «Память мира» заносятся объекты документального наследия, отобранные Международным консультативным комитетом как соответствующие критериям оценки их всемирного значения и утвержденные затем решением генерального директора ЮНЕСКО.

Программа ставит следующие цели:

1. Содействие обеспечению сохранности всемирного документального наследия путем использования наиболее соответствующих поставленной задаче методов;
2. Оказание помощи в обеспечении всеобщего доступа к документальному наследию;
3. Распространение во всемирном масштабе информации о существовании и значении этого документального наследия.

Программа ведёт реестры общественных ресурсов документального наследия. Со временем все реестры должны стать доступными в онлайн-режиме.

Существуют три типа реестров:

- международный,
- региональный
- национальный.

Во все реестры включаются материалы, имеющие всемирное значение при этом тот или иной материал может быть включен в более чем один реестр.

Например, проект Чешской национальной библиотеки – "Manuscriptorium", где основным продуктом является аналитический научный каталог рукописных и старопечатных книг. Участие в этом проекте принимает не только Чехия, но и Словакия, Польша, Хорватия и другие страны Центральной Европы.

Одна из важных задач – выделение книжных памятников по ценностному принципу. Из тиража ценных изданий статус книжного памятника приобретают выделяемое специалистами книжного дела необходимое и достаточное количество экземпляров, лучших по сохранности, эталонных или все экземпляры в случае особой ценности и редкости издания (в том числе экземпляры с автографами, раскрашенные от руки, с пометами владельцев и т. д.). В работе с такой книгой должна быть сохранена первоизданная целостность (с сохранением важных в историко-культурном отношении особенностей, приобретенных в процессе бытования книги), во время использования они, по возможности, должны заменяться копиями.

Все страны, которые приняли программу ЮНЕСКО "Память мира", выбрали приемлемые, именно для своей страны, критерии отбора ценных книжных памятников в свои реестры.

Например, программа "Память России", приоритетами для себя выбрала первопечатные книги, выполненные кириллическим шрифтом XV – первой четверти XVI веков. Полного собрания этих изданий нет ни в одном хранилище мира – коллекция эта виртуальная, тиражируемая в виде дисков на DVD, теперь доступна не только узким специалистам.

4. «Информация для всех»

Программа ЮНЕСКО «Информация для всех» – появилась в 2000 году в результате слияния двух важнейших программ ЮНЕСКО прошлого века: «Общей программы по информации» и «Межправительственной программы по информатике». Она создана в качестве основы для подготовки проектов, ориентированных на обеспечение всеобщего доступа к информации. Существование книг недоступных для узких категорий читателей, не говоря уже о свободном доступе к этим документам широкого круга пользователей, делает эту программу интересной в контексте темы о редких и ценных книгах.

Программа «Информация для всех» формулирует глобальные цели информационного развития мирового сообщества в условиях интенсивного и массового внедрения информационных и коммуникационных технологий.

Среди основных задач можно выделить:

- перевод социально значимых информационных ресурсов с материальных носителей в электронный вид;
- передача социально значимых информационных ресурсов в электронном виде в общественное достояние;
- обеспечение доступа к социально значимым информационным ресурсам в электронном виде.

Усилия, предпринимаемые в этой области, служат решению таких задач:

- сокращению «цифрового разрыва» между «информационно-богатыми» и «информационно-бедными» странами, регионами, социальными группами и т.д.;
- созданию новых возможностей для работы, учебы.

Особое внимание в Программе уделяется всеобщему доступу к информации и знаниям, через оцифровку и полнотекстовые базы данных.

Программы России по сохранности редких и ценных книг

Приняв в основу международные программы по сохранности книжных фондов, в 2000 г. была принята Национальная программа сохранения библиотечных фондов Российской Федерации, когда положение в области обеспечения сохранности фондов в библиотеках страны оценивалось как критическое.

Цель программы – сохранение в интересах настоящих и будущих поколений библиотечных фондов РФ как духовного и материального богатства, культурного и информационного потенциала нации.

Национальная программа сохранения библиотечных фондов включает 7 основных подпрограмм:

- учет библиотечных фондов;
- использование библиотечных фондов;
- консервация библиотечных фондов;
- сохранение информации и создание страхового библиотечного фонда РФ;
- формирование фонда книжных памятников РФ, учет и регистрация книжных памятников;
- безопасность библиотечных фондов;
- кадровое обеспечение программы.

За каждой подпрограммой закреплена базовая организация:

- Консервация библиотечных фондов. Научно-методическим и координационным центром подпрограммы является Федеральный центр консервации библиотечных фондов при РНБ;

- Создание Российского страхового фонда. Сохранение информации. Подпрограмму ведет ВГБИЛ;

- Книжные памятники Российской Федерации – РГБ;

- Сохранность библиотечных фондов в процессе использования – Государственная публичная историческая библиотека;

- Учет библиотечных фондов – РГБ;

- Безопасность библиотечных фондов – Центр по безопасности культурных ценностей Государственного научно-исследовательского института реставрации;

- Кадровое обеспечение процессов сохранения фондов – Академия переподготовки работников искусства, культуры и туризма.

Общую координацию Национальной программы осуществляет Министерство культуры Российской Федерации и РБА.

Осуществление масштабной работы по программе «Книжные памятники» возможно лишь при активном участии всех учреждений и организаций, владеющих книжными богатствами. В связи с этим с 2005 г. начался процесс создания сети региональных центров по работе с книжными памятниками.

Для организации внедрения подпрограммы на базе Российской государственной библиотеки (РГБ) создан Федеральный научно-исследовательский, научно-методический и координационный центр по работе с книжными памятниками. РГБ, приступив к выполнению новых функций, разработала критерии отнесения изданий к книжным памятникам, определила их виды и категории, обозначила основные принципы работы с книжными памятниками.

Регламентирующие документы:

1. Федеральный закон № 78 «О библиотечном деле».
2. Федеральный закон № 4804–1 «О вывозе и ввозе культурных ценностей».
3. Приказ Министерства культуры Российской Федерации № 429 «Об утверждении порядков отнесения документов к книжным памятникам, регистрации книжных памятников, ведения реестра книжных памятников».
4. ГОСТ 7.87–2003. «Книжные памятники. Общие требования».
5. Модельный библиотечный кодекс для государств – участников СНГ (новая редакция). Часть 4. Раздел 6. О книжных памятниках (2003).
6. Основные направления развития деятельности по сохранению библиотечных фондов в Российской Федерации на 2011–2020 годы.

Методические материалы:

1. Примерное положение о Региональном центре по работе с книжными памятниками.
2. Правила составления библиографического описания старопечатных изданий.
3. Методические рекомендации по созданию записей на экземпляр в информационно-поисковой системе «Общероссийский свод книжных памятников».

Приоритетной задачей в работе с книжными памятниками стало создание системы их учета и регистрации. Однако по мере пополнения данных реестров, делающих открытыми и доступными сведения о содержании ценнейших собраний и отдельных книг с точным указанием их местонахождения, стал обостряться вопрос о государственной защите таких фондов и документов.

В 2002 г. начал формироваться Общероссийский свод книжных памятников (ОСКП), в рамках которого выделялись реестры «Фонды книжных памятников»; «Книжные памятники-коллекции»; «Единичные книжные памятники» – для фиксации книжных ценностей и закрепления ответственности фондодержателей за их сохранение.

Реестр «Фонды книжных памятников» – общедоступный информационный ресурс, аккумулирующий сведения об имеющихся в стране фондах. Он является первым уровнем учета книжных памятников.

Ведение Общероссийского свода книжных памятников уже сегодня имеет большое научное, информационно-библиографическое и научно-методическое значение. Его материалы являются ценным справочным пособием для сотрудников региональных книгохранилищ, работающих с книжными памятниками и осуществляющих подготовку региональных сводов. Создание Общероссийского свода книжных памятников и все прочие виды работ финансировались в рамках Федеральной целевой программы «Культура России» (2001–2005; 2006–2011).

Для дальнейшего решения задачи сохранения редких и ценных фондов необходимо развитие программы на новом этапе и финансирование ее

реализации по всем направлениям. Поэтому организациями-координаторами проекта подготовлен и представлен проект "Общероссийская программа сохранения библиотечных фондов. Этап второй: 2011–2020 гг."

Украина и книжное наследие человечества

Сохранение библиотечных фондов является проблемой национального значения и для Украины. И от решения этой проблемы зависит доступность обществу необходимой информации, новых идей, знаний, его духовное совершенствование.

Украина принимает активное участие в международном сотрудничестве. Это повлияло на принятие в Украине ряда законодательных актов, способствующих активному началу работ по формированию библиотечно-информационных ресурсов историко-культурного наследия национального уровня.

В Украине идея продвижения национальных памятников в реестр ЮНЕСКО поддерживается: Министерством культуры, Национальным Киево-Печерским историко-культурным заповедником и Национальной исторической библиотекой.

«Память Украины»:

1992 г. – Программа ЮНЕСКО "Память мира;

1992 г. – "Положение о Государственном реестре национального культурного наследия";

1999 г. – "Программа сохранения библиотечных и архивных фондов на 2000–2005 гг.", среди заданий:

- создание системы единого общегосударственного учета документальных памятников культурного наследия (в том числе, старинных рукописей, редких и ценных изданий);
- экспертная оценка книжных памятников;
- создание Государственного реестра "Книжные памятники Украины" как составной части "Государственного реестра национального культурного наследия".

2011 г. – утверждение Кабинетом Министров Украины Государственной целевой национально-культурной программы создания единой информационной библиотечной системы "Библиотека – XXI", среди заданий:

- создание базовых центров перевода в электронную форму документальной информации;
- постепенное переводение культурного наследия на современные электронные носители информации.

На фоне международных инициатив в 1992 году было принято "Положение о Государственном реестре национального культурного наследия", в котором среди "документальных памятников" указаны "старинные рукописи, редкие печатные издания". А в 1999 году принята и стартовала "Программа сохранности библиотечных и архивных фондов на 2000–2005 гг.", среди заданий которой было создание Государственного

реестра "Книжные памятники Украины" как составной части "Государственного реестра национального культурного наследия".

Государственный реестр национального культурного наследия Украины "Память Украины"

Государственный реестр "Книжные памятники Украины":

- "книжное наследие Украины"
- "рукописная и печатная Украина"

В Государственный реестр книжных памятников сводится информация о всех раритетах любого географического происхождения, языка, содержания, которые хранятся в архивах, библиотеках и музеях Украины.

"Украиника" включает в себя: книги, изданные на украинском языке, изданные на любом языке в Украине, книги по содержанию касающиеся Украины и произведения украинских авторов.

В рамках Программы сохранности фондов на Национальную парламентскую библиотеку Украины (НПБУ) и другие ведущие библиотеки страны, среди которых Национальная библиотека им. В. Вернадского (НБУВ) и Национальная историческая библиотека (НИБУ), на корпоративных основаниях была возложена работа по созданию Государственного реестра национального культурного наследия, в частности, Государственного реестра книжных памятников Украины.

Согласно межгосударственному стандарту о книжных памятниках, подписанному в свое время и Украиной, при выявлении книжных памятников применяются три следующих основных критерия: *хронологический* (смотрят на возраст документа, например, все рукописные книги до конца XVI века включительно считаются памятниками мирового значения), *социально-ценностный* (оценивают уникальность и коллекционность документа), *количественный* (учитывают распространенность и редкость). Предусматривалось, что любой фондодержатель (будь то библиотека, музей или архив), согласно «Инструкции о порядке отбора рукописных книг, редких и ценных изданий из библиотечных фондов в Государственный реестр национального культурного наследия», вышедшей в 2001 году, будет отбирать из своих фондов редкие и ценные документы, в том числе рукописные материалы, потенциально являющиеся памятниками мирового значения, и вносить данные о них в Реестр. Последний должен был фиксировать только короткие библиографические сведения. В сконцентрированном виде он призван был показать, сколько экземпляров, например, знаменитой Острожской Библии есть у нас в Украине и где именно они хранятся. Фактически статус памятника Государственного реестра – это идеальная охранная грамота для любого собрания или документа. В перспективе даже для разрешения на вывоз той или иной книги за границу главным аргументом будет наличие информации о том, входит ли данный экземпляр в Государственный реестр национального культурного наследия или нет (исключение книжного памятника из фонда по причине его морального или

физического износа вследствие естественного старения материалов запрещается).

Приведенные критерии не исчерпывают всех возможных подходов.

Учитывая озабоченность общества состоянием хранения национального культурного наследия и возможности равного доступа граждан к литературным и другим памятникам культурного достояния Украины, разработана Концепция Государственной целевой национально-культурной программы создания единой информационной библиотечной системы "Библиотека – XXI".

Программой, в частности, предусматривается перевод в электронную форму документов, хранящихся в Государственном библиотечном национальном архивном и Музейном фондах, фонде Государственного архива печати государственного научного учреждения "Книжная палата Украины имени Ивана Федорова", других библиотечных, архивных и музейных фондах; создание единой информационной инфраструктуры, которая бы охватывала библиотеки и архивных учреждения и обеспечивала надлежащий уровень работы указанных учреждений с использованием современным информационным технологиям, обеспечение доступа к указанным фондам с использованием Интернета и единого веб-портала "Библиотека – XXI", а также обеспечение доступа публичных библиотек к Интернету, их дооснащение компьютерной техникой, программным обеспечением и телекоммуникационным оборудованием.

Программа предусматривает создание условий для свободного доступа к электронным библиотечным ресурсам читателям на всей территории Украины.

На сегодняшний день библиотеки Украины сильно ограничены во всех видах производственных ресурсов. Однако можно утверждать, что работа ведется. Большие надежды возложены на реализацию Государственной целевой национально-культурной программы создания Национальной электронной библиотеки Украины "Библиотека – XXI".

Нормативно-методическое обеспечение:

- Закон Украины о библиотеках и библиотечном деле.
- ДСТУ ГОСТ 7.87:2008 Система стандартов по информации, библиотечному и издательскому делу. Книжные памятники. Общие требования (ГОСТ 7.87–2003. IDT).
- "Положение о Государственном реестре национального культурного наследия" (1992).
- Государственная "Программа сохранения библиотечных и архивных фондов на 2000–2005 гг." (1999) – создание Государственного реестра "Книжные памятники Украины".
- Методика и критерии выявления и включения уникальных документальных памятников национального архивного фонду Украины в Государственный реестр национального культурного наследия (1998).

- Инструкция о порядке отбора рукописных книг, редких и ценных изданий из библиотечных фондов в Государственный реестр национального культурного наследия (2001).
- Рекомендации "Создание баз данных документов, выявленных для включения в Государственный реестр национального культурного наследия, с помощью системы автоматизации библиотек ИРБИС" (2003).
- Методические рекомендации для государственной регистрации книжных памятников Украины" (2007).

**Чала Ніна
Миколаївна,**
заступник директора з
наукової роботи НБ
Запорізького
національного
університету

**Полтавченко
Любов Григорівна,**
завідувач сектору НБ
Запорізького
національного
університету

**КОЛЕКЦІЯ РІДКІСНИХ ВИДАнь У НАУКОВІЙ БІБЛІОТЕЦІ ЗНУ:
ІСТОРІЯ СТВОРЕННЯ, ПРОБЛЕМИ ВИВЧЕННЯ ТА ПРАКТИКА
ІНФОРМАЦІЙНОГО РОЗКРИТТЯ**

**КОЛЛЕКЦІЯ РЕДКИХ ИЗДАНИЙ В НАУЧНОЇ БІБЛІОТЕКЕ ЗНУ:
ІСТОРІЯ СОЗДАНИЯ, ПРОБЛЕМИ ИЗУЧЕНИЯ И ПРАКТИКА
ИНФОРМАЦИОННОГО РАСКРЫТИЯ**

Дивне явище – старовинна книга. Важко бути байдужим, побачивши таку книгу – пам'ятник історії і культури людства. Старовинні книги приваблюють до себе давниною своїх сторінок, незвичним художнім убранням, таємницями долі їх авторів та власників окремих примірників видання. Ці книги несуть інформацію про історію різних поколінь і збереглися такі книги до наших днів завдяки старанній праці бібліотек всього світу. Кожне покоління, отримавши від попереднього книжкові

пам'ятники повинно зберегти і передати їх подальшим поколінням. Коли йдеться про колекцію книжкових пам'ятників, їх цінність не можна перевищити, оскільки кожна книга по-своєму унікальна і є невід'ємною частиною національного фонду особливо цінних і рідкісних видань.

Книги або книжні колекції, що мають художні, естетичні, документуючі властивості, що представляють суспільно значиму наукову, культурно-історичну цінність, отримали статус книжкових пам'ятників. Одне із завдань наукової бібліотеки Запорізького національного університету – забезпечення вивчення та збереження рідкісних книг або книжкових пам'ятників.

Книжкове зібрання наукової бібліотеки Запорізького національного університету – це книги, які накопичували декілька поколінь бібліотек. За всю історію свого існування бібліотека збагачувала свої фонди, серед них є цікаві, рідкісні і цінні видання.

Колекція рідкісних книг належить до важливих складових фонду наукової бібліотеки, яка має свою історію і давні традиції. Історично склалося так, що колекція повстала ще до часів відкриття Запорізького державного педагогічного інституту, до 1933 р. У спадок сучасній університетській книгозбірні ХХІ століття залишились книжки бібліотеки Олександрівської жіночої гімназії, відкритої у 1897 році. У 1919–1921 рр. це були книжки бібліотеки Олександрівської вчительської семінарії, у 1930–1933 рр. – Запорізького інституту народної освіти, а у 1933 р. – це вже фонд бібліотеки Запорізького державного педагогічного інституту. У 1985 р. інститут отримав статус Запорізький державний університет.

Таким чином, колекція рідкісних книг була створена на базі видань з фондів бібліотек Олександрівських, а з 1921 року – Запорізьких освітянських закладів, у зв'язку з перейменуванням міста Олександрівська на Запоріжжя. Окрім фондів названих установ, колекція успадкувала видання з бібліотек приватних осіб, ряду товариств та організацій, вчених, письменників, громадських діячів ХІХ–ХХІ ст.

Колекція формувалася у складних умовах, що відповідним чином позначилось і на долі її фондів. Роки німецької окупації завдали бібліотеці ЗДП великої шкоди – німцями вивезена та знищена більша частина бібліотечного фонду, наприкінці 1943 року бібліотека відновлює роботу, 1944 року вціліла частина фондів була повернена з евакуації ЗДП, віднайдена в мешканців м. Запоріжжя.

Про всі ці історичні періоди формування бібліотечного фонду, про меценатів та дарителів свідчать печатки, екслібриси, позначки, дарчі надписи, бібліотечні штампи на книжках.

Стародруковані, рідкісні та цінні видання з часу заснування бібліотеки складають її найцінніший фонд – фонд рідкісних книг, який налічує 8641 примірник видань. Документальний комплекс містить унікальний, переважно, оригінальний склад фонду, який не повторює і не дублює інші фонди наукової бібліотеки ЗНУ і належать до одного з найбільших бібліотечних зібрань рідкісної книги Запорізького регіону.

Фонд рідкісної книги формувався протягом десятиліть, внаслідок чого у зібранні рідкісних книг відклалися унікальні пам'ятки книжкової культури XIX ст., книги вітчизняних і зарубіжних письменників, діячів науки, культури та інші історичні документи. Всі ці матеріали за своїм змістом тісно пов'язані з економічним, політичним і культурним життям України. Загалом документальна спадщина колекції відображає суспільно-політичні, культурні, економічні процеси, що відбувалися від XIX ст. до 1945 р. Містить видання імперсько-російського періоду, часів „визвольних змагань”, радянського періоду до 1945 р. Окрім україніки, у фондах зберігається також документальна спадщина, яка представлена російськими, французькими, англійськими, німецькими, канадськими, американськими виданнями.

Фонд має видання, що на сьогодні визначаються як пам'ятки книжкової культури. Книжкові пам'ятки – це рукописні книги, першодруковані видання, рідкісні книги, видання особливих форм, а також примірники, що мають унікальну історію (прижиттєві авторські, з автографами відомих людей та інші).

Колекція рідкісних книг наукової бібліотеки ЗНУ бере початок майже півстоліття тому, у 1969 році, коли починають збиратись та відокремлюватись видання XIX ст., створюватись каталог рідкісних книг. У цьому фонді зберігаються кращі зразки поліграфічного та художнього оформлення, вони унікальні за своїм змістом, місцем та часом видання. Усі ці видання викликають значний інтерес і є документальними пам'ятками в колекції університетської бібліотеки. Кожна книга фонду рідкісних книг Наукової бібліотеки неповторна і заслуговує окремої уваги та вивчення.

Головне завдання, яке ставить бібліотека з даної проблематики – це забезпечення сучасного наукового рівня роботи з розкриття колекції рідкісних і цінних видань: розвиток та удосконалення довідково-бібліографічного апарату, бібліографічне опрацювання книжкових пам'яток, підготовка друкованих та електронних каталогів. Тому в процесі вивчення фонду рідкісних видань ми будемо спиратися на „Інструкцію про порядок відбору рукописних книг, рідкісних і цінних видань з бібліотечних фондів до Державного реєстру національного культурного надбання” (2001), яка визначає основні групи документів та порядок відбору документів.

Вивчення складу фонду рідкісних видань, беручи до уваги не кількість примірників, а кількість назв, дозволило охарактеризувати зміст (тематику) документів. Картина змістовного наповнення даного фонду, згідно загальних розділів Бібліотечно-бібліографічної кваліфікації, показує, що переважає література з філологічних наук (54%), на другому місці за кількістю назв – видання історичної (17%), на третьому – фізико-математичної тематики (14%), далі – філософські видання (6%). Педагогічні, психологічні, мистецтвознавчі, географічні, технічні, біологічні галузі наук представлені у фонду кількістю видань, що складає від 2 до 1%.

І менше одного відсотка складають видання з хімії, права, політики, економіки, релігії.

На особливість складу фонду впливають в першу чергу цільове призначення та характер інформації, що міститься в них. Саме ця ознака і зумовлює типологічний склад фонду рідкісних видань: наукові – 32%, літературно-художні – 28%, громадсько-політичні – 17%, навчальні видання – 15%, довідкові – 8%.

Видовий склад фонду за матеріальною конструкцією та обсягом видань представлений книгами – 92%, журналами – 7% та брошурами – 1%.

Вивчення мовного аспекту фонду дає таку характеристику: 90% видань написані російською мовою, 8% – українською, 2% – іноземними.

При дослідженні фонду за хронологічною ознакою документів (рік видання) були визначені видання, які складають основні групи та колекції. Перш за все, це – видання громадянського друку (шрифтом, який було введено в Росії для друкування книжок внаслідок проведеної 1708–1710 рр. Петром I реформи азбуки і друку) до 1830. Слід відмітити, що до видань громадянського друку до 1830 р., відносяться найдавніші книжкові пам'ятки зібрання – „Словарь Академіи Російской”, частина 1-ша – видання 1790 року, частина 2-га – видання 1794 року. Ці видання є стародруками – друкованими виданнями, які з'явилися в період від початку друкарства і до 1800 р. включно. Колекція видань до 1830 року складає 13 примірників, надруковані у типографіях Санкт-Петербургу та Москви російською мовою.

Група „Українські видання – надруковані українською мовою незалежно від території та будь-якою мовою на території сучасної України – до 1860 р.” представлена тільки двома виданнями: „Кобзарь Т.Шевченка” (СПб. : Вь типографіи Е.Фишера, 1840) та „Архивъ Югозападной Россіи, издаваемый временною комиссією для разбора древнихъ актовъ, высочайше учрежденною при Киевскомъ Военномъ, Подольскомъ и Волынскомъ генераль-губернаторъ. Т. 1. Ч. 1 : Акты, относящиеся къ исторіи православной церкви въ Югозападной Россіи” (К. : Вь университетской типографіи, 1859). Загалом, колекція видань 1830–1860 років складає 49 примірників, надруковані у типографіях Санкт-Петербургу, Москви та Києва російською та українською мовами.

Колекція видань 1861–1900 років складає 949 примірників, надруковані у типографіях Санкт-Петербургу, Москви, Берліна, Парижа, Варшави, Казані, Воронежа, Одеси, Харкова, Києва та інших міст Російської імперії та Європи, російською, українською, французькою, польською та німецькою мовами.

Колекція видань 1901–1916 років складає 1304 примірника, надруковані у типографіях Санкт-Петербурга – Петрограда, Москви, Нью-Йорку, Лейпцигу, Варшави, Відня, Бухаресту, Вінніпегу, Саратова, Казані, Севастополя, Києва, Львова, Одеси, Харкова, Полтави та інших міст Російської імперії, Європи та Америки, російською, українською, англійською, французькою, польською та німецькою мовами.

Колекція видань 1917–1921 років складає 95 примірників, надруковані у типографіях Петрограда, Москви, Вінніпегу, Лейпцигу, Відня, Києва, Львова, Житомира, Харкова, Катеринослава та інших міст Радянської Росії, України, Європи та Америки, російською, українською, англійською та німецькою мовами.

Колекція видань 1922–1940 років складає 3450 примірників, надруковані у типографіях Петрограда – Ленінграда, Москви, Нью-Йорку, Берліна, Лейпцига, Праги, Варшави, Відня, Бухаресту, Вінніпегу, Києва, Львова, Харкова, Катеринослава – Дніпропетровська та інших міст Радянського Союзу, Європи та Америки, російською, українською, англійською, французькою, польською, німецькою та японською мовами.

Колекція видань 1941–1945 років складає 432 примірника, надруковані у типографіях Ленінграда, Москви, Нью-Йорку, Берліна, Лейпцигу, Праги, Вінніпегу, Ростова-на-Дону, Тбілісі, Києва, Львова, Харкова та інших міст Радянського Союзу, Європи та Америки, російською, українською, англійською, французькою та німецькою мовами.

Якою б не була рідкісна книга, чому б не була присвячена, слід минулої епохи вона пронесла крізь віки до сьогодення, тому були виділені особливі колекції видань, дуже важливі для характеристики фонду.

Перші та прижиттєві видання класиків художньої літератури, видатних діячів культури та мистецтв. Колекцію цих видань складають видання російських та українських письменників XIX – першої половини XX ст. Перші видання творів письменників, поетів – тих, хто став класиками українського та світового письменства, не залишать байдужим нікого. Перше видання, на якому, здавалося, лежить відбиток часів письменника, слід її читачів.

Унікальне видання цієї колекції – „Кобзар” Тараса Шевченка (СПб., 1840), це перше видання, яке включає твори 1837–1840 рр. Привертають також увагу: видання Віссаріона Белінського „Основанія русской грамматики, для первоначальнаго обученія” 1837 р., Миколи Костомарова „Лекції по русской исторіи” 1861 р., Миколи Некрасова „Стихотворения” 1873 р., Івана Франка „Маніпулянтка і інші оповідання” 1904 р., Льва Толстого „Сочиненія” 1910 р., Михайла Грушевського „Всесвітня історія в короткім огляді” 1920 р. та ін.

Перші видання енциклопедій: Великої Радянської енциклопедії, педагогічної, фізичної.

Цінною колекцією є зібрання періодичних видань у фонді рідкісної книги, колекція цих видань досить чисельна – 23 назви, 636 примірників, збереглися окремі номери журналів. Великий інтерес викликає періодика XIX ст. – це, наприклад, журнали, видані у Москві та Санкт-Петербурзі: „Московские ведомости” (1825, № 1–35) з суперекслібрисом на корінці „М.Смирнов”, „Русское слово” (1860–1865), літературний та політичний журнал „Дело” (1866–1887), „Отечественные записки” (1868–1883) та ін. Практично всі журнали в твердих кольорових палітурках із позолотою, мають маргіналії. Багато журналів мають екслібриси – це паперові ярлики,

шрифтовані з написом в декоративних рамках: „Офицерская библиотека гвардии Конно-артиллерийской бригады” (поряд екслібрис офіцера бригади Н. Т. Беляєва), „Библиотека лейб-гвардии Преображенского полка”, „Библиотека лейб-гвардии Литовского полка”, „Библиотека Финляндского полка”, „Библиотека лейб-гвардии Семеновского полка”, „Библиотека гренадерского Екатеринославского его Величества полка” та ін.

Книги з приватних бібліотек окремих діячів науки, літератури, мистецтва з екслібрисами та штампами. Особливу цінність представляють такі книги, бо збереглися такими, як вийшли з друкарні чи з рук її читача, що залишив на ній відбитки своєї власності: екслібрис, суперекслібрис, печатка, палітурка та ін. Колекція цих книг має штемпель навчальних бібліотек міста Олександрівська. В основному це дари в навчальні заклади, це книги з різних галузей знань, мають екслібриси приватних осіб. Можна побачити книги з приватної бібліотеки княгині Олександри Олексіївни Оболенської, Миколи Івановича Мамонтова (Санкт-Петербург) та ін. Книги є зразками художнього оформлення та поліграфічного виконання.

У колекції прижиттєвих видань багато видань мають маргіналії, на одному з томів Л. Н. Толстого є суперекслібрис на корінці „Л.Т.”, є екслібриси та маргіналії на виданнях М. С. Лєскова, М. Чернишевського, І. О. Гончарова, О. М. Островського. На останньому прижиттєвому виданні „Полное собрание сочинений : вь 12-ти томах” Д. В. Григоровича (СПб., 1896) на корінці суперекслібрис „С.И.П.С.”.

У складі фонду є колекція словників, в основі якої видання ХІХ – початку ХХ століття, такі букіністичні раритети, як „Энциклопедия” Брокгауза-Ефрона в 82 томах 1890–1904 рр., книги в розкішній золоченій твердій палітурці з ілюстраціями, видані друкарнею „Издательское дело «Брокгауз-Ефрон»”, „Энциклопедический словарь Русского библиографического института имени Гранат”. „Словарь Академіи Россійской”, виданий в 1790 р., в кольоровій твердій палітурці, з золотим тисненням. У створенні цього словника брали участь М. Ломоносов, В. Тредіаковський, Д. Фонвізін, Г. Державін. Повний словник, виданий академією, належить до числа тих, феноменів, якими Росія дивує уважних іноземців, так про Словник сказав М. М. Карамзін „Словарь церковно-славянскаго и русскаго языка, составленный вторымь отдъленіемь Императорской Академіи Наукъ”, виданий 1847 р., має прекрасне оформлення – кольорову палітурку з золотим тисненням. Словник редагований видатним лінгвістом Олександром Христофоровичем Востоковим. Друге видання словника вийшло в 1863 р. На словнику екслібрис М. П. Погодіна російського історика, письменника, професора Московського університету, члена Російської Академії, видавця „Московского Весника”.

Колекція дарів викладачів і приватних осіб – ця колекція заслуговує особливої уваги. У колекції книги з історії, мовознавства, математики та ін. Викладач нашого університету, доцент кафедри російської філології Галина Яківна Томіліна піднесла безцінний дар нашому фонду: „Остромирово

Евангеліє 1056–1057 года”, видане в 1843 р. лінгвістом О. Х. Востоковим. Видання не факсимільне, а набірне: був виготовлений спеціальний слов'янський шрифт, який відтворює почерк оригіналу з грецьким текстом Євангелій, з чорно-білими гравюрами євангелістів. Коленкорова тверда палітурка, тиснення, золото. Нещодавно палітурка була реставрована за кошти спонсора. Друге фотолітографічне видання 1889 було подаровано бібліотеці викладачем. Це видання було випущено двома тиражами (1882 р. і 1889 р.) на кошти купця Іллі Кириловича Савінкова. У цьому виданні є 4 кольорові гравюри євангелістів.

Окремий інтерес представляє колекція історичної літератури, наприклад, зібрання Імперських актів XIX ст. Г. Я. Томіліна також подарувала книгу, яка є книжковим пам'ятником державного рівня „Собрание Государственныхъ грамотъ и договоровъ, хранящихся въ Государственной Коллегии Иностранныхъ Дъл”, видана в друкарні С. Селивановського у 1813–1828 рр. Чотири частини цього збірника містять найважливіші документи з російської історії. Це книги великого формату. Вихід у світ цього видання було основним видавничим заходом графа Миколи Петровича Румянцева, російського просвітителя, мецената.

Деякі книги з дарів мають екслібриси-наклейки. Це екслібрис графа Миколи Васильовича Левашова – петербурзького губернатора, генерал-ад'ютанта. В основі екслібриса-наклейки лежить родовий герб графа Левашова, над яким написано ім'я власника бібліотеки. Екслібрис-наклейка герцога Георгія Георгійовича Мекленбургського, генерал-майора. Герцог був представником „російської” гілки Мекленбургського Дому, старший син герцога Георга і Великої княгині Катерини Михайлівни, правнук імператора Павла I, дуже чесна і благородна людина, одружений на фрейліні з Полтавської губернії.

Бібліографічною рідкістю є ювілейне ілюстроване видання І. Ситіна „Великая реформа. Русское общество и крестьянскій вопросъ въ прошломъ и настоящемъ” 1911 р. Тверда ледерінова палітурка зеленого кольору приватної палітурній майстерні, з кольоровими повноформатними гравюрами на вклейках і декількома портретами царствених осіб. Гарне збереження всього основного тексту книги, всіх малюнків, безлічі кольорових повноформатних гравюр. „Великая реформа” – перше і найбільш відоме з серії розкішних дореволюційних ювілейних творінь. Ініціатором цього видання був І. Д. Ситін – один з найавторитетніших російських книговидавців.

Значущою є і колекція на іноземних мовах. У колекції зібрано близько 200 книг на різних мовах і з різних галузей знань. Одна з книг є раритетним виданням – це грецький словник 1838 р. – словник Миколи Зосима, грецького дворянина і кавалера. Світ побачив дуже маленький тираж. Книга вийшла з написом „Подарок министру народного просвещения Императорской Российской Академии, президенту и разных Орденов Кавалеру Сергею Семеновичу Уварову”. На жаль плетіння й папір збереглися погано.

При дослідженні видань фонду рідкісної книги безумовно є цікавою інформація про друкарні і книговидавців, такі як, друкарня М. Стасюлевіча, П. Сойкіна, І. Ситіна, М. Вольфа та ін.

До складу фонду рідкісної книги ввійшла і унікальна колекція видань незвичайного формату та форм - мініатюрні видання форматом до 10 см, їх кількість 196 примірників. Видані в основному в радянські часи. Деякі з них зберігаються у спеціальних коробочках з відкидними кришками. Книги мають прекрасне поліграфічне виконання, художнє оформлення.

Вивчення рідкісних та цінних видань спроможне збагатити як книгознавство, так і бібліотекознавство, і бібліофілію, оскільки вводить у обіг масив найцікавіших, інколи унікальних даних.

За „Концепцією розвитку наукової бібліотеки ЗНУ на 2007–2011 роки” одним із провідних напрямів було визначено створення відділу рукописів та рідкісної книги. Вченою радою ЗНУ затверджено рішення: До 80-річчя ЗНУ відкрити „Зал рукописів та рідкісної книги” (відремонтувати та обладнати приміщення). На виконання рішення було розроблено та подано керівництву ЗНУ „Проект створення відділу рукописів та рідкісної книги”. На виконання проекту працівниками бібліотеки у 2008–2009 рр. проведена робота по перевірці та впорядкуванню фонду рідкісної книги, його структуризації, виконана значна робота по дослідженню видань, відібрано окремі колекції.

Упродовж існування фонд значно збільшився, але до цього часу єдине джерело надходження – дари викладачів ЗНУ та приватних осіб. За останні роки до фонд надійшли колекції викладачів ЗНУ Г. Я. Томіліна (майже 400 видань), І. М. Фішмана, В. В. Білкуна, В. М. Манакіна та ін. Так, за 2010 рік фонд поповнився на 488 видань.

У 2008 р. розпочата ретроконверсія фонду рідкісної книги та створення бази даних „Рідкісна книга” у складі електронного каталогу. На даний момент користувачі електронного каталогу мають доступ до бібліографічної інформації про весь обсяг фонду – 8641 видання.

Розроблено репрезентативний опис бази даних. База даних (БД) „Рідкісна книга” існує з 01.01.2008 року і містить бібліографічну інформацію, яка є результатом науково-аналітичної обробки усіх видів та типів видань, що видані з 1790 до 1945 р. включно, з фонду Наукової бібліотеки ЗНУ та нових надходжень. Джерела зберігаються у фонді Наукової бібліотеки ЗНУ. Бібліографічні відомості вводяться в БД українською, російською та іноземними мовами. Інформація поповнюється. За необхідністю бібліографічні описи статей анотуються. БД має зручний і простий інтерфейс користувача. Пошук у БД ведеться за такими ознаками: назва, прізвище авторів, ключові слова, взяті з назви публікації, рік видання, мова, вид та тип документа та іншими елементами бібліографічного опису. Пошукові ознаки можна комбінувати і, таким чином, поглиблювати пошук. Основою для тематичної організації інформації в БД є галузі знань та види видань, а для загального електронного каталогу – діючі в Україні систематизатори “Бібліотечно-бібліографічна класифікація” та

“Універсальна десяткова класифікація”. Користувачу надаються широкі можливості для задоволення його інформаційних потреб щодо видань до 1945 р. включно. Враховуючи те, що публікації є засобом наукової комунікації, БД дозволяє простежити історичний розвиток теорії, практики та організації різних галузей знань та сфер діяльності, дає відомості про напрямки наукових досліджень у виданнях за той період. БД дозволяє ефективно використовувати накопичений інформаційний ресурс з метою підготовки фахівців і неперервної освіти та наукових досліджень у Запорізькому національному університеті. Виробник – Наукова бібліотека Запорізького національного університету. Програмне забезпечення – „УФД/Бібліотека”.

За Проектом створення відділу рукописів та рідкісної книги визначені функції відділу, як структурного підрозділу бібліотеки, котрий забезпечує облік і зберігання документних матеріалів, формування та наукове розкриття складу і змісту зібрання, створення та забезпечення науково-довідкового апарату, формування інформаційно-пошукової системи, впровадження інформаційних технологій, публікація науково-довідкових видань та популяризація документальної спадщини; обслуговування читачів.

Доступ до бібліографічної інформації про рідкісні видання надає довідково-бібліографічний апарат: алфавітний видань українською, російською та іноземними мовами, систематичний, нумераційний каталоги (з 1969 р.) та картотека статей з періодичних видань фонду рідкісної книги, база даних „Рідкісна книга” у складі електронного каталогу.

Обслуговування читачів включає видачу документів, інформаційно-довідкове та бібліографічне забезпечення (підготовка та виконання науково-тематичних запитів, надання поширених консультацій, проведення екскурсій, підготовка тематичних виставок документів). До роботи в читальному залі з виданнями рідкісних книг допускаються студенти починаючи з I курсу, викладачі, аспіранти. Видання знаходяться у закритому доступі і видаються за замовленнями.

За проектом науково-дослідна діяльність ведеться в рамках виконання науково-дослідної роботи „Фонд рідкісних книг наукової бібліотеки ЗНУ: історія формування, проблеми вивчення, практика інформаційного розкриття фонду”. Основні напрямки: виявлення документів і підготовка анотованої хроніки до історії фонду рідкісної книги; складання реєстрів особливо цінних, унікальних документів та приватних колекцій; підготовка науково-довідкового апарату: паспортів, каталогів (іменний, географічний, тематичний); впровадження електронних інформаційних технологій: підготовка комп’ютерної версії Путівника відділу рідкісних книг, репрезентація колекції на веб-сторінці, формування бази даних у складі електронного каталогу, інформаційно-пошукової системи та підготовка електронного реєстру документів, переведення на сучасні електронні носії традиційних (на паперовій основі) документів; введення до наукового обігу документальної спадщини у вигляді бібліографічних покажчиків.

Планується здійснити видання: анотованих покажчиків „Видання з приватних бібліотек у відділі рідкісних книг наукової бібліотеки ЗНУ”; „Видання до 1900 р. у відділі рідкісних книг наукової бібліотеки ЗНУ”; „Видання 1900–1945 рр. у відділі рідкісних книг наукової бібліотеки ЗНУ”; буклет „Книжкові пам’ятки. Колекція рідкісної книги наукової бібліотеки ЗНУ”.

На реалізацію проекту підготовлені методичні матеріали: розробка програми формування електронної бази даних на фонд рідкісної книги; пакету організаційно-методичної документації на процеси роботи відділу.

Особлива увага приділяється створенню сприятливих умов для зберігання фонду. Фонд рідкісних видань розміщений в окремій, ізольованій кімнаті книгосховища, де зроблено спеціальний ремонт.

Для розміщення фонду використовується систематично-алфавітна розстановка документів, яка передбачає розміщення документів на стелажах за галузями знань у відповідності з Універсальною десятковою класифікацією – для фізико-математичної та природничої літератури та Бібліотечно-бібліографічною класифікацією – для творів суспільно-політичної та художньої літератури. Окремий ряд в структурі фонду рідкісних видань складає література на іноземних мовах. Дані видання розміщені згідно алфавітно-хронологічної розстановки.

Видання з фонду рідкісних та цінних видань постійно презентуються на виставках до міжнародних наукових конференцій, при підготовці та проведенні культурно-просвітницьких та інформаційних заходів. В науковій бібліотеці розгорнуто в закритих спеціальних шафах постійно-діючу експозицію „Перлини бібліотечного фонду – видання минулих століть. З фонду рідкісної книги”, де за штампами та екслібрисами представлені видання освітніх закладів – попередників ЗНУ, а також окремі розділи складають прижиттєві видання творів письменників, журнали, мініатюрні видання. Експозиції з фонду рідкісної книги включаються до книжкових виставок, що присвячені візитам офіційних осіб до ЗНУ. У 2012 році з книжковими пам’ятками ознайомився перший заступник Міністра освіти і науки, молоді та спорту України Євген Суліма.

Заслужують на пошану працівники книгозбірні, працюючи клопітливо та наполегливо, з професійними зусиллями, відданістю ними збережено та опрацьовано унікальне зібрання, створено електронний доступ до бібліографічної інформації про видання. Значна робота по реалізації проекту належить директорові наукової бібліотеки В. О. Герасимовій, завідувачу сектором Л. Г. Полтавченко.

Доля самої книги тісно перепліталася з долею людини, яка її творила. Безцінні фоліанти промовляють до нас мовою століть про різноманітність проблем культурної, соціальної, політичної історії суспільства; про його структуру, побут, історію мистецтва і літератури, а також – про життя самої людини певного етносу і конкретного періоду історії. Багатотомні видання та окремі монографії, наукові публікації й науково-популярні книги, підручники, цікаві довідники містяться у колекції рідкісних видань наукової

бібліотеки. Вони ще раз переконують нас у важливому значенні, яке книга відіграє у світовій культурі. Безумовно, ці пам'ятки були і є живим свідченням людського світогляду на події минулих епох. Зрозуміло, що всі намагання у вивченні і систематизації літературного минулого не можуть ні в якій мірі вважатися задоволеними до кінця – дослідження пам'яток ще тільки на початку. Головна мета діяльності бібліотеки у цьому напрямі є вивчення та збереження безцінного скарбу для передання його майбутнім поколінням.

**Білоцька Ольга
Миколаївна,**
директор НБ
Таврійського
державного
агротехнологічного
університету

ФОРМУВАННЯ ФОНДУ РІДКІСНИХ ТА ЦІННИХ ВИДАНЬ У НАУКОВІЙ БІБЛІОТЕЦІ ТАВРІЙСЬКОГО ДАТУ

ФОРМИРОВАНИЕ ФОНДА РЕДКИХ И ЦЕННЫХ ИЗДАНИЙ В НАУЧНОЙ БИБЛИОТЕКЕ ТАВРИЧЕСКОГО ГАТУ

Бібліотека Таврійського ДАТУ була створена у далекому 1932 році разом із своїм навчальним закладом, який на той час був Інститутом із підготовки інженерів-машинознавців. У 1938 р. інститут було перейменовано в Мелітопольський інститут інженерів-механіків сільського господарства (МІМСГ).

Про створення бібліотеки, комплектування її фондів з самого початку, мало що відомо. З архівних джерел відомо, що до війни фонд становив близько 65 тис. прим. На початку війни найцінніші 40 тис. книг було евакуйовано до Ашхабаду. Решта фонду залишились у підвалах інституту. Під час евакуації багато документів зникло, згоріло або було знищено. Після війни з Ашхабаду повернулася лише незначна частина – 5 тис. Відновлення фонду почалося у 1943 році, коли м. Мелітополь було звільнено від німецьких окупантів. Фонд бібліотеки створювався майже заново за рахунок придбань з приватних колекцій громадян міста, подарунків та уцілілих фондів міських бібліотек.

Книжкові надбання тих часів склали основу фонду рідкісних видань, які на сьогодні є перлинами фонду наукової бібліотеки. На жаль, у післявоєнні часи і пізніше, у 50–60-х роках питання збереження рідкісного фонду не вважалося занадто важливим. Часи були інші. Післявоєнна відбудова народного господарства більше непокоїла думки людей. Частина рідкісного фонду знаходилась у підвалах і в подальшому була списана за ветхістю та непридатністю для користування. Сьогодні, гортаючи інвентарні книги, ми жалкуємо за безповоротно втраченими цінними

виданнями. Нажаль, раніше не всі бібліотекарі розуміли дійсну цінність фонду як матеріальної та духовної скарбниці для майбутніх поколінь.

Питання збереження бібліотечних фондів, а особливо рідкісних і цінних видань – дуже важливе. У 80-х роках міжнародна спільнота звернула свою увагу на рідкісні фонди бібліотек. Так Міжнародною Федерацією бібліотечних асоціацій (ІФЛА) у 1984 році була ухвалена програма „Збереження та консервація” (РАС), спрямована на розроблення правил зберігання та використання бібліотечних фондів. ЮНЕСКО були ухвалені „Директиви можливих міжнародних дій щодо збереження бібліотечних матеріалів”. ІФЛА разом з ЮНЕСКО розробила документ „Планування заходів щодо забезпечення готовності до стихійного лиха, природних катастроф та ліквідації їх наслідків у бібліотеках та архівах”. У рамках цього проекту в багатьох країнах світу (СРСР, Франція, Канада, Японія, Індія) були створені національні програми щодо забезпечення збереження бібліотечних фондів. З метою реалізації проектів збереження бібліотечних та архівних фондів у 1992 році було створено Програму ЮНЕСКО «Пам’ять світу», у рамках якої з 1995 року було засновано Реєстр «Пам’ять світу».

Україна, як молода незалежна країна, долучилася до виконання міжнародних програм по збереженню фонду у 1999 році, прийнявши Закон України “Про обов’язковий примірник”. Наступним кроком було прийняття у 1999 р. спеціального закону, який затвердив “Програму збереження бібліотечних і архівних фондів на 2000–2005 рр.” Ці важливі документи закріпили основи державної політики у розв’язанні проблем зберігання, реставрації та консервації бібліотечних фондів, відображення цінних і рідкісних видань з фондів українських бібліотек у міжнародних програмах.

У 2001 р. усі бібліотеки отримали інструкцію «Про порядок відбору рукописних книг, рідкісних і цінних видань з бібліотечних фондів до Державного реєстру національного культурного надбання», затверджену Наказом Міністерства культури і мистецтв №708, яким керуються і сьогодні.

В інструкції визначено основні групи документів для включення до **Державного реєстру**, порядок відбору документів і проведення певних робіт.

Початок створення Колекції рідкісних і цінних видань (далі РЦВ) бібліотеки МІМСГ сягає у 1989 рік. У січні 1989 р. завідувача бібліотекою Петрова Л.О. брала участь у Всесоюзній науково-методичній нараді з питань рідкісних видань у фондах бібліотек вузів, яку проводила наукова бібліотека Ленінградського державного університету. До наради було підготовлено інформацію про стан роботи бібліотеки МІМСГ з рідкісним і цінним фондом. Отримані рекомендації наради, визначили подальший порядок дій у цьому питанні.

У прагненні до вирішення важливого завдання виявлення, збереження рідкісних і цінних видань бібліотеки, виникла ідея створення нового підрозділу бібліотеки – відділу збереження фонду. Важливою функцією

відділу було формування Колекції РЦВ. До цього старовинні видання були розміщені у фондах різних відділів бібліотеки. Поступово було переглянуто фонди відділів та книгосховище нашої бібліотеки з метою відбору рідкісних видань. В основу відбору було покладено **хронологічний принцип**, тобто час створення видання. Відбиралася література видана до 1945 року включно. Спочатку було відібрано близько 400 видань. Усі вони були описані і включені до картотеки «Рідкісні видання».

Поступово кількість цінних видань збільшувалася. Принципи відбору розширювалися: до них додалися **факсимільні та репринтні** видання, **мініатюрні** книги, сучасні видання, які мають **поліграфічну, змістовну, краєзнавчу та інституційну цінність, галузеву спрямованість** навчального закладу.

Сьогодні колекція рідкісних та цінних видань НБ Таврійського ДАТУ нараховує понад 2-х тисяч примірників (1700 назв), надрукованих з 1786 р. до 2012 року включно. Ці видання мають наукову, краєзнавчу, поліграфічну та історичну цінність.

Колекція складається з різних типів та видів видань наукової, довідкової, науково-популярної, виробничої та літературно-художньої літератури. В основному, це література з природничих, технічних та сільськогосподарських наук, літературознавства, російська художня література. Безумовно, враховуючи історичні реалії розвитку нашого регіону, у колекції переважають видання російською мовою, на другому місці – україномовна література (30), видання іноземними мовами малочисельні.

Найбільшу цінність становлять видання **дореволюційного періоду** (37 назв). Спираючись на «Інструкцію про порядок відбору рукописних книг, рідкісних і цінних видань з бібліотечних фондів до **Державного реєстру** національного культурного надбання», де зазначені основні групи документів для включення до Державного реєстру, слід відмітити, що до видань громадянського друку (шрифтом, який було введено в Росії для друкування книжок внаслідок проведеної 1708–1710 рр. Петром I реформи азбуки і друку) до 1830 р., належить прижиттєве видання відомого дослідника природи, географа і мандрівника, дійсного члена Петербурзької академії наук ***П.С. Палласа Описание растений Российского государства с их изображениями.***

Це найстаріше видання колекції. У 1786 році книгу було видано Академією наук в перекладі на російську мову вченим В. Зуєвим. В основу книги покладено матеріали, зібрані Палласом в експедиції (1768–1774) по вивченню геологічних, мінералогічних, тваринних і рослинних ресурсів Російської імперії. У книзі приведені детальні описи рослин і дерев, що зростали на території Росії, ареали їх знаходження, а також відомості про вживання рослин в побуті і медицині. Видання виконано у великому нестандартному форматі 30x47, палітурка червоного кольору. На жаль, палітурка з часом була пошкоджена і виникла необхідність в її оновленні. На сьогодні труд П. С. Палласа є бібліофільським раритетом.

До цікавих раритетних видань нашого фонду належить повне видання Енциклопедического словаря Брокгауза и Эфрона : [в 86 т.] (СПб, 1890-1907 pp.). Словник був найбільшою універсальною енциклопедією Російської імперії, випущений акціонерним видавничим суспільством Ф. А. Брокгауз – І. А. Ефрон. Тільки через 90 років вона була перевидана знову. До написання статей словника були залучені видатні учені, філософи та суспільно-політичні діячі того часу: П. Н. Мілюков, П. Б. Струве, М. І. Туган-Барановський, Вл. С. Соловйов, Д. І. Менделєєв, А. І. Бекетов, А. І. Воейков, Д. І. Анучин, Ю. М. Шокальський, Н. М. Кніповіч, А. О. Ковалевський та інші.

«*Энциклопедический словарь ...*» містить понад 121 тис. статей, близько 8 тис. ілюстрацій і карт. На сьогодні він є суспільним надбанням, хоча в науково-технічному плані енциклопедія вже застаріла, багато її статей як і раніше представляють виняткову історичну цінність і доволі часто використовується студентами і викладачами університету.

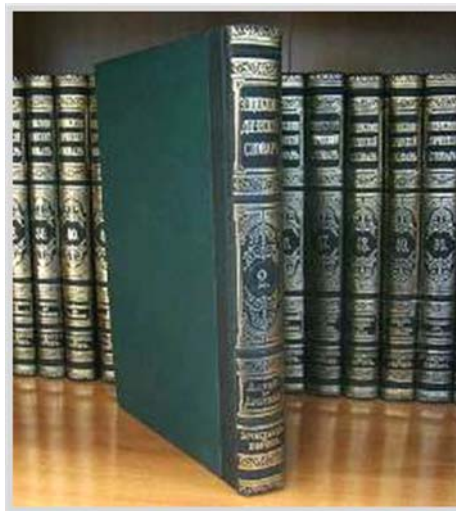
До цікавих дореволюційних видань належать п'ятитомне «Руководство к фармацевтической и медико-химической практике» Х. Хагера (Гагера), видане у 1889–1903 роках видавництвом К. Л. Ріккера у Петербурзі.

П'ятитомне «Руководство...» видане в російському перекладі О. В. Пелєм спільно з професором В. К. Анрепом і доктором Н. П. Івановим. Видання добре збереглося у бібліотеці, має тверду із золотим тисненням палітурку та енциклопедичний формат.

Серед даної групи документів цікавим є антикварне видання професора М. Неймайра «История земли» у 2-х томах, що вийшло друком у 1904 році.

Переклад з 2-го німецького видання, переробленого і доповненого проф. В. Улігом, з доповненнями по геології Росії і бібліографічним покажчиком В. В. Ламанського і А. П. Нечаєва, під редакцією професора Імператорського Університету А. А. Іностранцева. У російській літературі не було такого загальнодоступного, популярного видання, в якому б так просто, доступно, а найголовніше, цікаво викладалася б історія життя нашої планети – Землі. «*Истории земли*» М. Неймайра була видана у С.-Петербурзі товариством «Просвещение». Безліч чудових кольорових і чорно-білих ілюстрацій, карт прикрашають книгу, оздоблену напівшкіряною палітуркою.

Значний інтерес викликає фундаментальний труд австрійського ботаніка професора природної історії Віденського університету Антона Кернера фон Марілауна (Kerner von Marilaun) «Жизнь растений» у 2-х т.

(1903). Це один з кращих існуючих творів про рослини, визнаний значною віхою в історії знань про рослинний світ.

Книга є перекладом з німецького видання з бібліографічним покажчиком і оригінальними доповненнями А. Геккеля і В. Траншеля, під редакцією заслуженого професора І. П. Бородіна. Вже скоро після написання це видання було перекладене практично всіма мовами і отримало величезну популярність. Впродовж двох століть вона по праву розділює славу найпопулярнішого видання про живу природу. Століття не зменшили, а навпаки, підкреслили значення роботи Кернера, яка і до цього дня залишається коштовним джерелом знань по ботаніці. Книгу прикрашають більше 400 прекрасно виконаних гравюр, більше 20 кольорових картин. Як і попереднє видання, *«Жизнь растений»* була надрукована у Петербурзькому книговидавництві «Просвещение».

У фондах рідкісних видань нашої бібліотеки збереглося навчальне видання професора **О. В. Нечаєва** *«Кристаллографія: геометрическая, физическая и физико-химическая»*(1907).

Нечаєв О. В. був професором Казанського університету, але деякий час працював у Київському політехнічному університеті. Як свідчить малочисельна інформація, Нечаєв О. В. одноосібно та в колективі авторів написав декілька підручників з кристаллографії, мінералогії, геології. Один з них - *«Кристаллографія..»*. Неодноразові перевидання підручника, що відрізняється ясністю і простотою викладу, добре підбраного наукового матеріалу, свідчать про його популярність. Підручник вийшов у київському видавництві «Сотрудник», і, мабуть, саме тому частіше зустрічається у фондах українських бібліотек, а особливо – бібліотек університетів. Виходячи з цього, можна припустити, що він використовувався у навчальних закладах для навчання.

Викликає інтерес наукове видання з колекції бібліотеки – праця англійського натураліста і мандрівника **Ч. Дарвіна** *«Происхождение человека и половой подбор»* (1913), де викладено біологічну теорію походження людини. Книгу було видано у Петербурзі, у видавництві В. І. Губінського.

Достеменно відомо, що підручник О. В. Нечаєва *«Кристаллографія...»* та *«Происхождение человека и половой подбор»* Ч. Дарвіна було придбано бібліотекою у 1946 р. у приватної особи – З. Маслій.

З дореволюційних видань, що збереглися, є маловідома широкому загалу праця інженера-технолога, викладача і завідувача лабораторією сахарного виробництва у Харківському технологічному інституті **М. Д. Зуєва**.

«Сахаристыя вещества в технике и контроль сахарного производства» у 2-х ч. (1908), видане у Києві. Згодом М. Д. Зуєв стане професором ХТІ і членом-кореспондентом АН УРСР.

Крім цього, заслуговують на увагу наступні видання:

Коган П. *Очерки по истории новейшей русской литературы т.1(1910);*

Отечественная война (1812–1912) и русское общество: юбилейное издание, т.2(1911);

Праця австрійського вченого-селекціонера Фрувирта, К. *Селекция кукурузы, кормовой свеклы и других корнеплодов, масличных растений и кормовых злаков: научное издание. т. 2 (1914)*

Найчисельніший розділ фонду рідкісних видань складає художня література. Серед дореволюційних видань викликають інтерес прижиттєві видання творів письменників Буніна І. А. (1915), Шніцлера А. (1909), а також твори Гоголя М. В. (1900), Белінського В. Г. (1901), Жуковського В. А. (1906), графа Толстого Л. М. (1913), Майкова А. (1914).

Видання світової художньої класики виходили як додаток до журналу «Нива»: Г. Гейне (1904), Г. Ібсена (1909), О. Уайльда (1912), Мольєра (1913).

З періодичних видань збереглися окремі номери щотижневого російського журналу **«Нива: иллюстрированный журнал литературы, политики и современной жизни» за 1906–1910 роки.** З перших років свого існування "Нива" була найпоширенішим ілюстрованим виданням. Друкувався журнал у Петербурзі (з серпня 1914 – Петрограді) 48 років, з 1869 по вересень 1918 року у видавництві А. Ф. Маркса.

У журналі публікувалися літературні твори, історичні, науково-популярні і різні ювілейні нариси, репродукції і гравюри картин сучасних художників. Всього за 48 років існування журналу було видано 2500 номерів і більше 50 мільйонів екземплярів безкоштовних додатків. Багато в чому завдяки "Ниві", твори багатьох сучасних авторів дісталися до найвіддаленіших областей Росії. "Нива" – один з найбільш поширених журналів дореволюційної епохи, по ньому можна скласти картину її побуту, устоїв і традицій.

До україномовних видань фонду РЦВ належить 30 назв документів 1933–1945 років видання. Найстарше видання Баранникова А. *Короткий начерк новоіндійських літератур, (1933р., Х.-К.),* а найбільш видатним є велика художня пам'ятка старої Русі *«Слово про Ігорів похід» (1939)* в перекладі М.Рильського. Текст книги надруковано за виданням 1800 року.

Бібліотека має у своїх фондах досить унікальне видання краєзнавчого характеру – *Социально-экономические изменения в деревне. Мелитопольский район (1885-1938г.г.)/ А. Е. Арина, Г. Г. Котов, К. В. Лосева (1939).*

Враховуючи аграрний профіль навчального закладу, бібліотека весь час відбирала рідкісні видання сільськогосподарського напрямку. Серед таких знаходяться:

- видання професора Г. Кюне *«Сельскохозяйственное машиностроение: руководство для инженеров, техников и студентов»* (1931); *«Земледельческая механика»* В. Горячкіна (1919);
- *«Почвенный поглощающий комплекс. Растение и удобрение»* К. К. Гедройца (1935);
- *«Кормообрабатывающие машины»* А. В. Кузьмичева (1938);
- *Курс почвоведения проф. С. А. Захарова* (1931); та інші.

У фондах зберігаються книги серії *Классики естествознания* (1936–1937) видавництва «Сельхозгиз», до якої увійшли найбільш популярні праці *Докучаева, В. В. Наши степи прежде и теперь* (1936); *Тимирязева, К. А. Жизнь растения: десять общедоступных чтений* (1936); *Густавсона, Г. Г. Двадцать лекций агрономической химии* (1937). Колекція РЦВ аграрного напрямку гідна окремого опису і характеристики.

Інституційну цінність також представляють найперші дисертації та наукові праці нашого навчального закладу. Насамперед, це дисертація датована 1937р. *«Исследование движения автомобиля при заносе: диссертация на ученую степень канд. техн. наук»* інженера Я. М. Певзнера та перші *«Научные записки МИМСХ»* 1938 р.

Серед раритетних видань фонду значну частину складають енциклопедичні та довідкові видання 20–30-х років XIX ст. Це усі три видання *Большой советской энциклопедии* (1926-1947; 1949-1958; 1969-1978), *Технической энциклопедии в 26т.* (1927–1934), *энциклопедического словаря Гранат* (не усі тома), а також різних галузевих словників цього періоду.

Техническая энциклопедия в 26т. (1927-1934) за редакцією ученого, д.т.н. Л. К. Мартенса підсумовує науково-теоретичні і практичні знання початку двадцятого століття. Допмагає простежити динаміку розвитку багатьох напрямів науки, виробництва, будівництва, сільського господарства і побуту опісля майже століття. Видання виходило у видавництві *«Советская энциклопедия»* і включає близько 6 тисяч статей та 5 тис. ілюстрацій. Технічна енциклопедія – єдине видання такого великого об'єму, яке видано російською мовою в колишньому СРСР. Розгорнуті, детальні статті, написані зрозумілою мовою, хороші ілюстрації. Енциклопедія не втратила свою актуальність і сьогодні, представляє інтерес як для технічних фахівців, так і простим допитливим людям.

Окрім оригіналів, бібліотека має у своїх фондах понад **100 факсимільних і репринтних видань**, які відтворюють книги дореволюційного часу. Більша частина їх – видання з історії. Останніми роками репертуар таких видань значно розширився за рахунок відтворення книг і брошур, виданих порівняно недавно, – вже в XX столітті. Найбільшу цінність з таких книг складають видання краснавчого характеру. Серед них:

- **«Очерки города Мелитополя и его уезда в географическом отношении П.К Дзяковича» (1900);**
- **«Народная пам'ять о Запорожье» Я. П. Новицкого (1911);**
- **«Коротка історія Козаччини» В. Антоновича (1912).**

До цінних видань також належать: **«Юности честное зерцало»**, російський літературно-педагогічний пам'ятник початку XVIII століття, підготовлений за вказівкою Петра I у 1717 році. «Зерцало» було видане відповідно до духу петровських реформ, коли основу усієї друкарської продукції склали різного роду керівництва і настанови. У першій частині були поміщені азбука, таблиці складів, цифр і чисел, а також моралі зі священного писання. Друга частина – це власне "зерцало", тобто правила поведінки для "молодих отроків" і дівчат з дворянських сімей. Фактично, це перший в Росії підручник етикету. Автори видання невідомі.

Цінним історичним джерелом для вивчення побуту запорізького козацтва і селянства, а також інших станів середньовічного суспільства України є книга видатного французького інженера-картографа Г.Л. де Боплана **«Опис України»**, видане французькою і українською мовами. В ній відображені географічне середовище, природа України, її кліматичні умови, наведені дані з історії заселення Середньої Наддніпрянщини, змальована яскрава картина життя українського народу першої половини XVII ст. Боплан створив перший варіант генеральної карти України. *Переклад з французької мови на українську здійснений з руанського видання 1660 р., текст якого відтворений факсимільно.*

Толковий словарь живого великорусского языка В. И. Даля (репринт 1881 р.) безумовно один із самих знаменних російських тлумачних словників, який має шкіряну палітурку, напис зроблено золотими буквами.

Колекція має примірники сучасних перевидань 12-томного видання **Толковой Библии (1904–1913)**, **Библейской энциклопедии Архимандрита Никифорова (1891)**.

Безперечно, цінним надбанням бібліотеки є **Библиотека всемирной литературы (БВЛ)** – 200-томна серія книг, випущена видавництвом "Художественная литература" в СРСР в 1967–1977 роках, формат 60x84. Палітурки книг мають різні кольори: від яскраво-жовтого до темно-коричневого. Поширювалася по попередній підписці.

Це видання має велику художню цінність, оскільки ілюстрації до творів були зроблені знаменитими художниками, у тому числі Г. Дорі, Ж. Гранвілем, Кукриніксами, а також іншими відомими радянськими графіками - Євгенієм Ракузінім і ін. У оформленні використані єгипетські античні розписи, скульптури Індії, гравюри XVII – XVIII віків і інші шедеври образотворчого мистецтва. Унікальність по широті охоплення матеріалу і поєднанню масового накладу з високим рівнем художнього оздоблення. Висока якість друку книг, професійне художнє оздоблення.

До цінних видань сьогодні належить і серія біографічних і художньо-біографічних книг **Жизнь замечательных людей (ЖЗЛ)**.

Знаменита серія « ЖЗЛ», заснована в 1933 році за ініціативою М. Горького. Жанр видання – науково-художній. Зміст абсолютної більшості книг відповідає трьом головним принципам, проголошеним редакцією ще в 50-ті роки, – наукова достовірність, високий літературний рівень і цікавість. У СРСР з 1933 по 1990 роки вийшло близько 600 біографій даної серії.

Серед репринтів окремо виділено літературно-художні видання, а саме: *Роксоляна О. Назарука* (Львів, 1930); *Ананасы в шампанском* И. Северянина (М., 1915); Бальмонт К. *Будем как солнце. Книга символов.* (М., 1903); *М. Ю. Лермонтов: жизнь и творчество* П. Висковатого (М., 1891) и др.

Разом з раритетами минулих століть в колекції представлені зразки сучасної поліграфії. Насамперед, це видання з мистецтва та літератури: альбоми, колекційні видання до ювілейних дат видатних людей, серійні видання з мистецтва. Серед таких, раритетне чудово ілюстроване видання

Картины из коллекции Президента Республики Индонезия доктора Сукарно (комплект из 2 книг), Пекін, 1957 рік., яке вийшло накладом 6 тис. примірників, нестандартним форматом 33x40 см., загальним об'ємом 2480 сторінок .

У результаті спільних зусиль працівників образотворчого мистецтва, редакцій і видавництв Китайської Народної Республіки і Республіки Індонезії з друку вийшов альбом(у двох томах) репродукцій картин з колекції Президента Індонезійської Республіки доктора Сукарно. Видання дає прекрасну можливість ознайомитися з мистецтвом індонезійського народу і блискучими витворами мистецтва країн Європи, Азії, США та ін. Колекція налічує 200 репродукцій.

У Колекції декілька видань, присвячених О. С. Пушкіну.

Колекційне видання «*А.С. Пушкин в портретах*», видане у 2-х томах видавництвом *Советский художник* у 1989 р. та подарункове видання "*Даты жизни и творчества А. С. Пушкина*" 1937 р., приурочене до століття з дня смерті великого російського поета у художній палітурці. Невеликий наклад (5200 прим.), численні чорно-білі і кольорові ілюстрації на окремих листах і на паспарту, щільний якісний папір роблять його цінним надбанням бібліотеки.

Вражає високе поліграфічне виконання деяких сучасних книг. Серед таких: *Літопис руський*, видане вперше українською мовою; *Сокровища Эрмитажа: альбом*. У виданні представлена історія формування ермітажної колекції, а також видатні твори живопису, скульптури з детальними анотаціями (125 найменувань). Тонові і кольорові зображення витворів мистецтва, репродукції картин дані на окремих листах.

Дуже цікава географія видань. Найбільша кількість видань до революції 1917 р. видані у Санкт-Петербурзі (Петрограді) та Москві. Рідше трапляються книги, видані у Києві, Ростові, Харкові. Серед видавців та видавництв найчастіше зустрічаються прізвища А. Ф. Маркса, В. І. Губінського, К. Л. Риккера, В. М. Сабліна, А. І. Мамонтова,

В. С. Балашева також типо-літографія товариства «Просвещение», «Общественная Польза», книгоиздательства «Заря», книгоиздательство студентов петровской сельскохозяйственной академии (1919), «Сеятель» Е. В. Высоцкого, «Красный печатник» та інші. Серед київських видавництв зустрічаємо типографії М. М. Фіга (1901), Т. Г. Мейнандера, а також *Издание технической конторы А. Буковинский и Я. Сляский в Киеве (1908)*.

Печатки і штампи бібліотек наче розповідають про шлях книги до нашого фонду. Аналізуючи печатки на документах, можна визначити місце з якого книга потрапила до нашої бібліотеки. Найчастіше зустрічаються печатки *Таганрогского института механизации сельского хозяйства, Туркменского сельскохозяйственного института им.Калинина (Ашхабад), Узбекского университета (Самарканд), Среднеазиатского строительного института (Ташкент)*. Також на дореволюційних виданнях зустрічаються печатки *Фундаментальной библиотеки Вознесенской мужской прогимназии, Мелитопольской 1-й трудовой школы, Мелитопольской районной библиотеки*. Видання «*Энциклопедического словаря Брокгауза и Ефрона : [в 86 т.] (СПб, 1890–1907 рр.)*» потрапило до нас з *Библиотеки Мелитопольского коммерческого училища*.

Рідкісні видання – найцінніша частина бібліотечного фонду наукової бібліотеки. Тому його вивчення, збереження і забезпечення доступу до нього сучасним та майбутнім поколінням є одним з найважливіших завдань бібліотеки. З 2012 року поновлена активна робота з фондом рідкісних і цінних видань. У фондах відділів та архіву виявляються видання, які раніше не були відібрані і описані для колекції РЦВ. При перевірці фонду були виявлені видання, серед яких «*Сборник физических констант*» под редакцией проф. Я. Г. Дорфмана и С. Э. Фриша (1937).

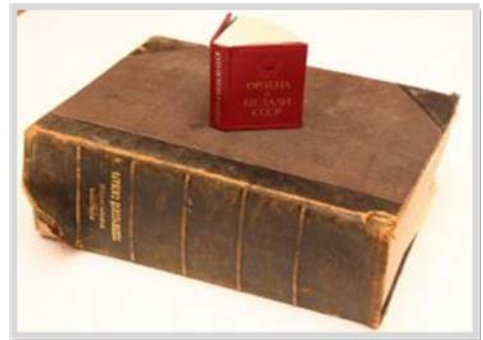
Викладачем університету Тищенко Ю. М. подаровано «*Сочинения Лермонтова с портретом его, двумя снимками с почерка и статьей о Лермонтове А. Н. Пытина*», в двух томах (СПб., 1887); «*Сочинения А. И. Герцена и переписка с Н. А. Захарьиной*» (т.3, 1905); *несколько томов полного собрания сочинений Л. Н. Толстого (1913); сборник В. Серезникова «Чтец» (1926) и «Справочник по номографии» под редакцией проф. Н. А. Глаголева (1937)*.

Серед незвичайних видань колекції затримують погляд і увагу витончені мініатюрні книги, **книжки-малютки**, розміри яких не перевищує 10 см та малоформатні видання.

Мініатюрні книги можна назвати шедевром поліграфічного мистецтва. Вони всі без виключення є бібліографічною рідкістю. Вони завжди видавалися малими накладками і в зв'язку зі знаменними подіями. Наприклад, в СРСР – до ювілеїв І. Леніна, Конституції або святкуванню Перемоги у Великій Вітчизняній війні.

Для чого взагалі необхідна мініатюрна книга? Існує думка, що мініатюрна книжка надає естетичну насолоду насамперед своїм зовнішнім виглядом та художнім оформленням і форматом. Це взагалі не книга для читання, а іграшка, розвага, витвір друкарського мистецтва. Тематика

мініатюрних книг бібліотеки різноманітна: основна частина фонду – це поезії, ленініана, книги до знаменних і ювілейних дат. Колекція мініатюрного друкарства у нашій бібліотеці налічує понад 30 примірників, а малоформатних близько 300. Найменша з мініатюрних видань – «Ордена и медали СССР» (1986), розміром 5х7см.

Книги-велетні також є у Колекції РЦВ. Вони представлені альбомами, географічними атласами розміром 70х53. Найбільші за форматом «**Большой советский атлас мира**» (1937) розміром 36х52 см. «**Атлас офіцера**» 1947 р. видання – одна з них. Атлас - фундаментальне видання (без накладу), підготовлено і видано воєнно-топографічним Управлінням Генерального штабу у Москві, у 1947 р. Редакційна рада в складі генерал-лейтенанта Кудрявцева М. К. та ін. Видання має тверду коленкорову палітурку, темно-коричневого кольору, формат паперу 28х36 см., 286 с. Атлас призначався для офіцерів Збройних Сил СРСР, як наочний посібник для самостійної роботи при вивченні політичної і військовою географії, а також загальної і всесвітньої історії. Атлас складається з таблиць, карт по космографії і астрономії; видів основних географічних ландшафтів і їх картографічне зображення; зразків основних топографічних і спеціальних карт, що видавалися для армії). Також включено географічні карти світу, материків, окремих країн, карти СРСР і його частин.

У своїй роботі з рідкісними і цінними виданнями, бібліотека керується крім інструкції Мінкультури «Про порядок відбору рукописних книг, рідкісних і цінних видань з бібліотечних фондів до Державного реєстру національного культурного надбання», інструкціями та рекомендаціями Державної наукової сільськогосподарської бібліотеки (ДНСГБ) та власними документами «Положенням про фонд РЦВ видань НБ ТДАТУ» (2012), «Інструкцією про виявлення, облік та збереження особливо цінних документів НБ ТДАТУ» (2007).

Робота з фондом рідкісних видань продовжується. Колекція постійно поповнюється новими виданнями. Розширюються хронологічні межі колекції. До колекції додаються сучасні краєзнавчі, поліграфічні перлини та видання інституційного рівня, які мають історичну цінність для вивчення

історії краю та нашого навчального закладу. Фонд РЦВ постійного терміну збереження, видання якого не підлягають списанню ні за яких обставин.

Вивчення та бібліографування фондів потребує копіткої роботи з кожним документом. У разі необхідності проводиться ідентифікація документа, встановлення вихідних даних тощо. На весь фонд РЦВ складено каталог. В електронному каталозі з 2008 р. створено Базу даних – **Рідкісні і цінні видання**, до якої вже внесено 500 записів на рідкісні видання. З метою забезпечення фізичного збереження рідкісних фондів та більш зручного використання вони відокремлюються від основного фонду в окреме приміщення. На меті створення науковою бібліотекою науково-допоміжного бібліографічного покажчика «Рідкісні та цінні видання у фондах наукової бібліотеки». А ще є велика мрія – створити у бібліотеці **Музей книги**. Такі музеї є у бібліотеках ВНЗ Полтави, Сімферополя та інших міст.

Час змінює наше відношення до книг, надрукованих 100–200 років тому. Ми розуміємо, що сьогодні ці книги вже історія, пам'ятник книговидавництва, раритет, бібліографічна цінність. І наше завдання – зберегти ці перлини для майбутніх поколінь.

**Артеменко
Ирина
Сергеевна,**
заместитель
директора НБ ЗНТУ

РАБОТА С ФОНДОМ РЕДКИХ И ЦЕННЫХ КНИГ В НАУЧНОЙ БИБЛИОТЕКЕ ЗНТУ

РОБОТА З ФОНДОМ РІДКИХ ТА ЦІННИХ КНИГ В НАУКОВІЙ БІБЛІОТЕЦІ ЗНТУ

Сегодня многие библиотеки имеют в своих фондах коллекции редких и ценных изданий и такой фонд, бесспорно, является гордостью каждой библиотеки.

Работа по выделению фонда редких и ценных книг из общего фонда научной библиотеки ЗНТУ была начата в 1987 г. сотрудниками отдела книгохранения и возглавляла ее Павлюткина Людмила Мефодиевна. Инициатива возникла благодаря тому, что в новом, только что отстроенном пятом

**Павлюткина Людмила Мефодьевна
(зав. отделом книгохранения до 2010 г.)**

корпусе, библиотеке были выделены помещения для отраслевых читальных залов. В процессе формирования их фондов, при пересмотре книг в отделе

книгохранения были выявлены, отобраны и размещены в отдельном помещении книгохранения старинные книги. Следующий виток в работе по формированию ФРК приходится на начало ретроконверсии каталогов. На

**Козыряцкая Людмила
Ивановна
(директор научной
библиотеки до 2009 г.)**

этом этапе большую роль сыграли сотрудники отдела научной обработки и организации каталогов, которые, работая над созданием электронного каталога, выявляли редкие издания при пересмотре карточек генерального каталога и делали библиографическое описание непосредственно с книг. Как результат этой работы – создание БД «Каталог редких и ценных книг научной библиотеки ЗНТУ».

Благодаря многолетним усилиям наших сотрудников были выявлены, сохранены, систематизированы и собраны воедино 1853 книги. Этот фонд относительно невелик, но для истинного любителя книги его ценность измеряется не количеством изданий, а уникальностью.

Основу фонда редких и ценных книг составляют издания XIX–XX вв. Сегодня точно не установить историю появления старинных справочников и энциклопедий, монографий в нашей библиотеке. В коллекцию вошли книги из фонда библиотек Александровского механико-технического училища Екатеринославской губернии, Александровской прогимназии, частных собраний, переданных в дар. Какая-то часть старинных книг была для нас утрачена, в связи с эвакуацией во время Великой Отечественной войны машиностроительного института в город Барнаул Алтайского края.

Понятие, что такое редкая книга, каждая библиотека трактует по-своему. Первоначально, мы смотрели на физические параметры: дату издания, количество экземпляров в тираже. Но уже сейчас стали понимать, что редкость нужно прогнозировать, пытаюсь «угадать» ее будущую ценность для нашего университета.

**Поляняко Елена Ивановна
(зав. отделом книгохранения
НБ ЗНТУ)**

Фонд редкой книги интересен и разнообразен, мы в нем выделили следующие группы документов: украинские (1861–1945), российские (1831–1925), иностранные (1801-1900). Многие книги, представленные в этих периодах, заслуживают отдельного и подробного рассказа. Самой старинной книгой, хранящейся в фонде нашей библиотеки, является томик произведений Шекспира, изданный в 1843 г. в Лейпциге.

Среди книг, изданных до 1900 года много переводных, научных, популярных, справочных изданий. Например, книга немецкого географа Оскара Пешеля «История эпохи открытий» 1884 г., бельгийского доменщика Валериуса «Металлургия чугуна» 1862 г., немецкого металлурга Ледебурга «Сплавы в их применении для промышленных целей» 1892 г., российского инженера конструктора Мухачева П. «Теория и конструкция паровозов обыкновенных ширококолейных дорог» 1895 г. Есть в нашей коллекции справочно-энциклопедические издания начала XX века. Это энциклопедические словари Брокгауза и Эфрона, братьев Гранат и Ко, энциклопедия промышленных знаний «Промышленность и техника». Об этих и других ценных для нас изданиях расскажет, чуть позже, сотрудник отдела комплектования Наталья Пилипенко. А я хочу остановиться на текущей работе и планах на будущее.

Сегодня работа с коллекцией редких книг ведется согласно «Положению о фонде редких и ценных изданий научной библиотеки ЗНТУ». Это положение является рабочим документом. В него могут вноситься дополнения и исправления в зависимости от изменений, которые происходят в структуре фонда. Отдельным пунктом прописана ответственность о сохранности ФРК, которая возложена на дирекцию, сотрудников (в зависимости от их должностных обязанностей) и пользователей библиотеки.

Использование книг из коллекции редкого фонда играет огромную роль для научной и учебной деятельности в нашем университете. Затребовать книги из фонда ФРК имеют право читатели с постоянным читательским билетом. Редкие и ценные документы выдаются на руки читателям исключительно через читальные залы на период, необходимый для работы с ними. Передача такой литературы из фонда книгохранения проводится согласно карточкам топографического каталога отдела книгохранения, на которых сотрудник читального зала, который получает издание, ставит штамп своего отдела, дату, четко пишет свою фамилию, подпись. Сотрудник отдела книгохранения вносит изменения в ведомости о местонахождении издания в базе электронного каталога, а карточку расставляет в «Картотеку временно выданных документов в другие отделы» за разделитель с названием читального зала, куда временно передается книга.

Сохранение библиотечных фондов – глобальная проблема, от решения которой зависит, сможем ли мы передать будущим поколениям наследие прошлых эпох. Она усложняется тем, что своим предназначением библиотеки обязаны давать возможность пользоваться документами и одновременно заботиться об их сохранности. Особенно актуален этот вопрос для редких изданий, изучение которых способствует восстановлению исторической памяти, ликвидации белых пятен в истории нашего народа.

Организация работы по сохранению этих фондов предусматривает решение целого комплекса проблем: формирование, обработка, обеспечение сохранности и использования. С целью усиления ответственности за

ПАСПОРТ КНИГИ	
Шифр	6(03) П78
Инв. №	33086
Автор	
Назва	Промышленность и техника. Энциклопедия промышленных знаний
Місце видання	С.-Пб.
Рік видання	1901
Кіл-ть стор.	694 с.
окремих листів	3 отд. приложения
ілюстрацій	855 рис.
карт	
схем	
Том	Т. 1
частина	
вип.	
Конволют	
Примітка	Нет с. 129-130, 451-452, 461-462., 11 прилож. Докум. проверен в 2001 г.

сохранность ФРК нами было принято решение о паспортизации этого фонда. На основе образца, предложенного Национальной парламентской библиотекой, нашим отделом автоматизации библиотечных процессов был разработан шаблон паспорта книги, в который заносятся все необходимые сведения (шифр, инвентарный номер, автор, название книги, выходные данные, количество страниц, отдельных листов, иллюстраций, карт, схем, том, часть, конволют). Также предусмотрена графа «Примечания», где указываются сведения о наличии автографа, дарственных надписей, способ издания, состояние книги, дефекты и т.д.

Паспортизация фонда – работа ответственная, кропотливая и долговременная. Она дает возможность лучше изучить книгу и проследить состояние документа за весь период его хранения и во время пользования читателем. При выдаче документа пользователю и при возврате им книги усиливается контроль физического состояния издания, т.к. паспорт содержит все необходимые сведения, которые требуют проверки. В тоже время, надеемся, что информация о наличии паспорта на выдаваемую книгу предостережет читателя от некорректных действий.

Паспортизация дает возможность осуществлять мониторинг состояния фонда в процессе длительного хранения. В паспорте фиксируются соответствующие пометки о возможных изменениях физического состояния документа – это деформация обложки, переплета, старение страниц и т.д. Есть возможность делать отметки о прошедших переучетах этого фонда. Вообще, информация, содержащаяся в паспорте

документа, кроме чисто производственной пользы, может быть полезной при проведении научно-исследовательской работы в библиотеке.

В настоящее время пополнение фонда ФРК, в библиотеке ЗНТУ, происходит главным образом за счет внутренних резервов (это дальнейшее изучение библиотечного фонда, выявление редких книг во время переучета), а также дарственные коллекции старейших сотрудников университета.

Мы стараемся, особенно бережно относиться к таким подаркам потому, что в данном случае книга – это не просто единица хранения, а и часть чьей-то жизни. Личная библиотека – памятник эпохи, в период которой она складывалась. Ее значимость возрастает, если владелец играл существенную роль в истории, культуре, науке, общественной жизни. Неоднократно отмечалось, что важно сохранить целостность такой коллекции, или собрания тех изданий, которые принадлежали одному человеку.

В нашем фонде есть коллекции даров – кандидата технических наук, профессора **Асатуряна Асатура Шамировича**; кандидата технических наук, доцента, лауреата Государственной премии Украины; стипендиата Президента Украины **Юдовича Симона Захаровича**; доцента кафедры

технологии металлов **Плескача Михаила Владимировича**. Благодаря этим ученым, фонд редкой книги возрос более чем на 80 экземпляров. Это книги, изданные до 1945 года. Среди них есть интересные издания: «Физика Аристотеля» 1936 г., Архимед «Исчисление песчинок» 1932 г., Гудремон «Учение о специальных сталях» 1937г.

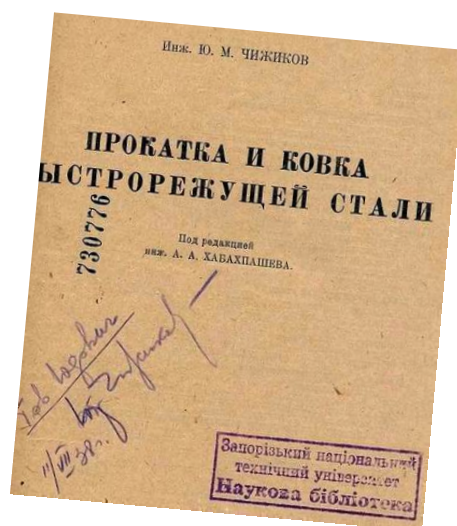
Книга из редкого фонда требует не только библиографического описания, но и изучения истории бытования отдельных экземпляров. Библиотека ученого – это библиотека-биография. В них много владельческих пометок. А книги с автографами, адресованными владельцам

книжных собраний, помогают представить общий фон научной и культурной жизни прошлых лет, осознать значимость личности самого ученого. При подготовке к конференции мы обнаружили книгу

Чижикова Ю. М. «Прокатка и ковка быстрорежущей стали» 1935 г. с дарственной надписью автора книги Юдовичу С. З.

Работа с фондом редких и ценных изданий важна и необходима в библиотеке вуза. Она подразумевает выполнение двух основных задач – сохранность и научное изучение.

В наших планах на будущий год продолжить начатую работу по изучению этого фонда. Попытаться выделить отдельные тематические коллекции, например, «Краеведческую», «Книги военных лет», «Прижизненные издания авторов».

Библиотеку сегодня невозможно представить без компьютерной сети, электронных носителей информации, доступа в Интернет. Новые коммуникационные средства дополняют библиотечные фонды, но пока не заменяют их. Наша задача – создать условия для совместного существования книжной культуры и безбумажных информационных систем.

Одним из перспективных направлений деятельности библиотек является создание электронных, или цифровых, коллекций.

Электронные каталоги каждой конкретной библиотеки, представляющие только библиографические записи не могут способствовать оперативности обслуживания пользователя. Предоставление только библиографической информации предполагает многоэтапность обслуживания: сначала необходимо найти информацию, затем место хранения источника и, наконец, получить текст. Если библиотеки будут обслуживать читателей по-старому, то вскоре превратятся в склад книжной продукции. Сегодня неизбежен и абсолютно необходим переход к широкому использованию и предоставлению пользователям электронных версий полных текстов документов. Электронные версии изданий должны

быть полностью идентичны печатному оригиналу, т.е. воспроизводить композицию текста, все приложения, иллюстрации, таблицы и пр.

В целях решения проблемы сохранности редких и ценных документов и предоставления доступа к ним как можно большей аудитории читателей на 2013 год запланировано пополнить фонд редких и ценных книг копиями при помощи технологии оцифровки печатных документов (ценных и редких коллекций), а также получения свободно доступных электронных документов из Internet. Для этого планируется провести работу по поиску и подбору веб-адресов электронных библиотек, архивов и репозитариев, содержащих раритетные издания, подобные нашим. В настоящее время нашим читателям доступны через электронный каталог 26 электронных копий раритетов.

Приобщение студентов любого вуза к этому наследию поможет решать учебные и воспитательные задачи, пробудить и воспитать уважение к «галактике Гуттенберга», сформировать представление о homo legens, «человеке читающем», во временном культурном контексте. Эта работа важна и интересна, так как, по справедливому утверждению Александра Грина, «упоительная свежесть старых книг подобна вину».

**Пилипенко
Наталья
Владимирова,**
библиотекарь отдела
комплектования НБ
ЗНТУ

РАБОТА БИБЛИОТЕКИ ЗНТУ С ФОНДОМ РЕДКИХ И ЦЕННЫХ ИЗДАНИЙ

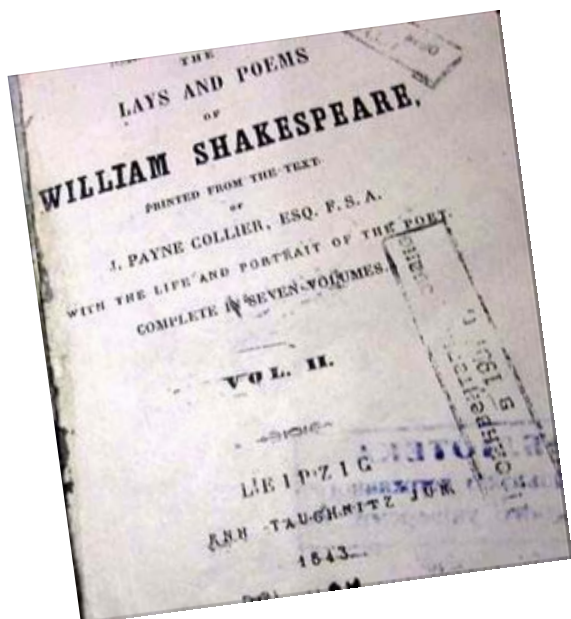
РОБОТА БІБЛІОТЕКИ ЗНТУ З ФОНДОМ РІДКИХ ТА ЦІННИХ ВИДАНЬ

*Книги обладают способностью бессмертия.
Они самые долговечные плоды человеческой
деятельности.*

Сэмюэл Смайлс — шотландский писатель и реформатор

Старейшей из книг научной библиотеки ЗНТУ является книга 1843 года, представляющая собой 2-ой том 7-томного собрания сочинений

В.Шекспира: «Пьесы и поэмы Вильяма Шекспира, напечатанные по тексту Джона Пейна Кольера (эсквайра) с жизнеописанием и портретом поэта. Серия «Коллекция британских авторов», напечатанная в Лейпциге.

The plays and poems of William Shakespeare printed from the text of J. Payne Collier, Esq. F.S.A. with the life and portrait of the poet. Complete in seven volumes. Vol. II. Collection of British authors. Leipzig: Tauchnitz, 1843.

Она содержит такие произведения как: «Укрощение строптивой», «Все хорошо, что хорошо кончается»

(англ. *All's Well That Ends Well*), «Двенадцатая ночь, или Что угодно?» (англ. *Twelfth Night, or What You Will*), «Зимняя сказка», «Король Иоанн» (Король Джон), «Жизнь и смерть короля Ричарда II».

Это прижизненное издание составителя данного собрания Джона Пейна Кольера. Именно его личность и представляет для нас особый интерес. Обладая репутацией большого знатока старой английской литературы, Кольер издал немало книг, в том числе сочинения Вильяма Шекспира, Филипа Сидни, Эдмунда Спенсера, Кристофера Марло, Генри Четла и др. Позже, однако, выяснилось, что при этом он постоянно использовал сфабрикованные или фальсифицированные им документы эпохи. Особенно скандальную известность приобрели махинации с попавшим в его руки экземпляром «Второго фолио» 1632 года (или "фолио Перкинса" - термин, употребляемый для обозначения второго издания собрания пьес Уильяма Шекспира). «Первое фолио» было издано в 1623 году – и в своих изданиях сочинений Шекспира Кольер включил 32 поправки, якобы обнаруженные им на полях издания. В экземпляре же второго фолио, который Кольер случайно купил, оказалось около 20000 рукописных поправок. Более тысячи из них Кольер признал необычайно ценными, объявив на весь мир, что это подлинные корректорские правки, современные книге, и стал их вносить в тексты шекспировских пьес в своих изданиях 1842–1853 гг., широко их рекламируя.

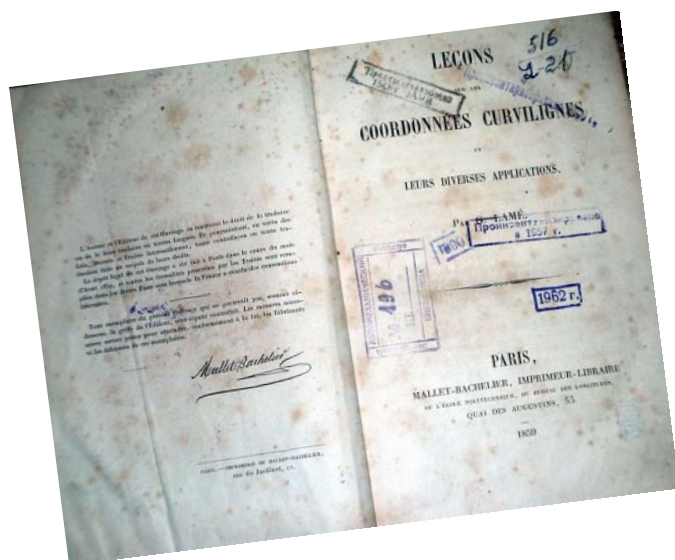
Только в 1859 году шекспирологи смогли увидеть таинственное фолио Перкинса и уличить Кольера в подделке. Осмотр выявил множество карандашных пометок на полях книги. Эти пометки были стертые, но со временем снова стали различимы. Поправки чернилами имитировали почерк XVII века, но большинство из них были сделаны поверх карандашных поправок, написанных современным почерком и в соответствии с орфографией XIX века. Палеографы легко установили, что поправки в фолио сделаны рукой самого Кольера. Более того, 32 поправки в Первом фолио также принадлежали ему. Позднее выяснилось, что и "новые факты" из жизни Шекспира, обнаруженные Кольером, оказались подделкой, т.к. он вставлял упоминания о Шекспире в реальные исторические документы или сочинял целиком поддельные письма и петиции.

Не сохранилось ни одной шекспировской рукописи, только печатные издания его произведений. Никто из современников не оставил о нем отзывов: о Шекспире не писали при его жизни, никто ни одним словом не откликнулся и на его смерть – она прошла незамеченной. Зато в судебных архивах сохранились документы, в которых упоминается фамилия Шекспира, педантично и неумолимо преследовавшего своих должников в судебном порядке. Все, что известно потомкам о Вильяме Шекспире, пошло и мелко. Не преследуя цели обогатиться, а лишь движимый желанием сделать жизнь любимого поэта более интересной и увлекательной, и, конечно же, снискать всеобщее признание, Кольер решился на фальсификации. Недобросовестность Кольера как издателя была

неопровержимо доказана после его смерти, но выявить полностью многочисленные «правки» Кольера не удалось, несмотря на усилия многих ученых. Однако его биографы признают, что Кольер спас от забвения многие произведения английской литературы, но в то же время на всех его изданиях лежит печать сомнительности и недобросовестности.

Интерес также представляет и издательство династии немецких печатников Таушнитц, выпустившее данное собрание сочинений Шекспира. Кристиан Бернхард, барон фон Tauchnitz – основатель фирмы Бернхард Таушниц. Начало его издательской деятельности было положено 1 февраля 1837 года, а в 1841 году Бернхард начал издание серии «Коллекция английских и американских авторов», предназначенной для англоязычных путешественников европейского континента. Это были недорогие издания, в мягкой, бумажной обложке, как правило, карманного формата – предшественники современных популярных массовых изданий. Всего серия насчитывает более 5000 томов. Наша книга как раз из этой серии.

Издательство Таушнитц просуществовало вплоть до 1943 года, выпустив за все время более 5800 наименований произведений 800 авторов.

Lamé G. Leçons sur les coordonnées curvilignes et leurs diverses applications. – Paris: Mallet-Bachelier, Imprimeur Libraire. De L'école polytechnique, du bureau des longitudes, 1859 – данная книга известного французского математика, физика и инженера Габриэля Ламе представляет собой прижизненное первое

издание учебника ученого «Лекции по криволинейным координатам и их различным приложениям». В этой книге излагается общая теория криволинейных координат и ее применения в механике, в учении о теплоте и теории упругости: разъясняется преобразование уравнений теории упругости к криволинейной системе координат и в качестве примера исследуется деформация сферической оболочки. В заключительных главах Ламе подвергает критическому анализу принципы, на основе которых строится вывод основных уравнений теории упругости.

Габриэль Ламе (1795–1870) в самом расцвете творческих сил работал в России (1820–1831), где стал членом-корреспондентом Петербургской Академии наук (затем Берлинской и Туринской, а также действительным членом Парижской Академии

наук по секции геометрии), прошел путь от майора до полковника, награжден орденами Владимира 4-й степени, орденом Анны 2-й степени и алмазным знаком этого ордена, орденом Станислава 3-й степени (кроме того, ему был вручен бриллиантовый перстень, он награждался годовым окладом, ему объявляли монаршее благоволение). И все эти отличия получены не за ратные подвиги на поле брани, а за выдающиеся научные достижения и профессорскую педагогическую деятельность в России.

Одни утверждали, что как математик он является "слишком практиком", а другие считали, что он слишком много уделял внимания теоретическим построениям и исследованиям. Так, например, король математики Ф. Гаусс (Карл Фридрих Гаусс) называл Ламе самым известным французским математиком его поколения; его биограф и известный ученый Ж. Бертран (Жозеф Луи Франсуа Бертран) говорил, что он был выдающимся инженером. Круг его интересов был широк и разнообразен. Так, по приглашению французского архитектора Огюста Монферрана, бывшего на придворной службе у Александра I, Ламе участвовал в проведении расчетов и проектировании Исаакиевского собора (вместе с Клапейроном) – в результате этой работы были заложены основы теории расчета сводов, которые и по сей день используются в строительной механике. А также в строительстве Александровской колонны в Петербурге в честь победы России над Наполеоном. Габриэль Ламе, Гаврило Францевич, как называли Ламе в России, рекомендовал Монферрану уменьшать «посредством плавной кривой» диаметр колонны «по мере подъема в высоту», рассчитав оптимальную линию кривизны, уменьшающую диаметр столпа монумента ровно настолько, насколько это было необходимо для восприятия колонны во всем ее великолепии.

В 1830 году Ламе возвратился во Францию. Большой педагогический опыт работы в России и во Франции позволил Ламе создать еще пять учебников: "Курс физики" в двух томах (1836–1837), "Лекции по теории упругости твердых тел" (1852), "Лекции о функциях, обратных трансцендентным, и изотермических поверхностях" (1857), "Лекции по криволинейным координатам и их различным приложениям" (1859), "Лекции по аналитической теории тепла" (1861). Все эти книги, представлявшие собой новые страницы в преподавании соответствующих дисциплин, были написаны очень тщательно, доступно, логично, ясно и поэтому долгое время служили популярными учебными пособиями, были переведены на иностранные языки.

Если вы возьмете в руки книгу французского математика 19 века, то она наверняка будет издана в типографии Башелье. Шарль Этьен Луи Башелье – основатель издательского дома. Издательский дом печатника и книготорговца Башелье специализировался на выпуске именно математической литературы и достиг особенных высот в наборе насыщенных различными математическими символами текстов.

Жозеф Луи Маллет Александр – продолжатель дела, издательский дом стал называться Малле-Башелье. Сын значительно расширил дело отца

и редакционную стратегию издательства, а именно – стал специализироваться на издании научных книг из разных сфер – не только математика, но и физика, химия, география, механика, мостостроение, промышленность и т.д. Объемы производства были увеличены более чем в 2 раза, за период 1854–1863 годов было опубликовано 423 книги (за период 1832–1852 – 477 изданий). Но любовь к математическим изданиям, очевидно, была унаследована от отца. Типографский набор алгебраических текстов был очень сложен и дорог, цена устанавливалась по взаимному согласию с автором, но издательство постоянно совершенствовалось в этом направлении. По свидетельству математика того времени Жозефа Альфреда Серре, издания Малле-Башелье наиболее полно отвечали всем требованиям современного математического анализа.

Redtenbacher F.: Resultaten für den Maschinenbau. Mit 41 lithographirten Figurentafeln. Vierte erweiterte Auflage. – Mannheim: Verlagsbuchhandlung von Friedrich Bassermann, 1860.

«Результаты для машиностроения» в 2-х томах (текстовый и иллюстрированный тома), четвертое пересмотренное издание, у нас в библиотеке, к сожалению в библиотеке ЗНТУ, сохранился только текстовый том.

Редтенбахер Якоб Фердинанд (1810–1863) – Австрийский ученый, механик и машиностроитель, один из основателей немецкой школы

теоретического машиностроения. Знаменитый профессор в сфере машиностроения, под руководством которого изучали практическую механику многие инженеры и профессора, в том числе, например, Карл Бенц – немецкий инженер, изобретатель автомобиля, пионер автомобилестроения.

В 1841 г. Редтенбахер был назначен профессором механики и учения о машинах в политехникуме (Высшая политехническая школа) в Карлсруэ, где он впоследствии стал директором. Деятельность его как ученого и как руководителя учения о машинах и машиностроении была весьма обширна и плодотворна. Именно в это время машиностроение проходило свой путь развития от эмпирической к научной дисциплине. Работая в политехнической школе с 1841 по 1863 год, Редтенбахер сумел гармоничным образом объединить свои способности, исследовательскую деятельность, практику, научное производство и понимание ведущих тенденций развития техники, что оказало огромное влияние на становление инженерного мышления. С середины 19 века в обучении начинают широко применяться модели. В политехникуме Фердинанд Редтенбахер создал

большую коллекцию моделей, которые проектировались и изготавливались в мастерских при институте в единичных экземплярах. Отдельные движущиеся механизмы, созданные благодаря великолепному педагогическому мастерству учителей и незаурядным способностям учеников, представляли собой подлинные шедевры техники и часто появлялись на технических выставках. Некоторые образцы, известные как «Собрание Редтенбахера», используются и по сей день в учебном процессе. После смерти Редтенбахера работы по созданию моделей прекратились, мастерские были закрыты

Металлургия чугуна / соч. Валериуса ; пер. и доп. В. Ковригиным, горн. инж. - Санкт-Петербург : Учен. ком. корпуса горн. инженеров : Тип. Иосафата Огрызко, 1862. - 735 с. : табл. ; (25 см). - Пер. изд. : *Traité théorique et pratique de la fabrication de la fonte*. - (в пер).

Настоящее издание известного бельгийского металлурга (доменщика XIX в.) Жана Бенуа Валериуса (1807–1873), переведенное и дополненное горным инженером В. Ковригиным, посвящено технологии плавки чугуна в доменных печах. Рассмотрены свойства железа, чугуна и стали, описаны рудные сырьевые материалы и различные виды доменного топлива, также представлено описание конструкций доменных печей и дополнительного оборудования. Автор в книге приводит статистические данные по металлургической промышленности западной Европы XIX в. К сожалению отсутствуют прилагаемые к изданию чертежи.

Ковригин Владимир Иванович (1833–?), горный инженер, переводчик и редактор данного труда Валериуса, который «...старался сделать это сочинение более интересным для русских читателей, выпустив или сократив в оригинале статьи, имеющие только местное значение, и прибавив статьи касающиеся как до главнейших улучшений в производстве, сделанных уже после сочинения Валериуса», происходит из третьего поколения известной в России горной династии Ковригиных. После окончания Института корпуса горных инженеров в Санкт-Петербурге в 1852 году, служил на Алтайских заводах, состоял при Кабинете Его императорского величества для особых поручений по горной части (1865, 1871), коллежский советник (1867), в отставке – с 1874, с 1880 преподавал в Горном Институте. Его сыновья также стали продолжателями династии.

В общественном движении 60-х гг. XIX в. видное место занимал издатель книги Иосафат Петрович Огрызко (1825–1890). Поляк по происхождению, И. П. Огрызко занимал крупные посты в министерстве финансов и в ряде департаментов, имел широкие связи в высшем обществе. Это, однако, не помешало ему примкнуть к революционной партии и

принять участие в польском восстании 1863 г. Огрызко был близок к Чернышевскому: и пользовался глубоким уважением великого русского критика.

В 1858г. Огрызко организовал в Петербурге типографию, все оборудование для которой было приобретено им за границей – это было крупное для своего времени, хорошо поставленное предприятие, где был выпущен ряд томов «Всемирной истории» Ф.К. Шлоссера, издававшейся братьями Н.А. и А.А. Серно-Соловьевичами под редакцией Н. Г. Чернышевского. Огрызко печатал труды по народному просвещению (К. Ушинский, Н. Пирогов), опубликовал четыре из задуманных пяти томов сочинений Н. А. Добролюбова.

Пешель О. История эпохи открытий / пер. Циммермана, 2-е издание, типографии. П. Щепкина, 1884

Оскар Пешель — известный географ (1826–1875), много способствовавший развитию землеведения и возбуждению усиленного интереса к этой науке в Германии. Редактируя в течение 16 лет еженедельный журнал «Ausland», он превратил его из обозрения духовной и нравственной жизни народов в «обозрение новых исследований в области природы, землеведения и народоведения». Своими трудами Пешель оказал немалое влияние на новейшее развитие географии в Германии, где она до него

находилась под чрезмерным влиянием школы К. Риттера, видевшей в обозрении земной поверхности только как бы введение к изучению человеческой истории. Пешель же указал на собственные задачи землеведения, долженствующего опираться на данные естествознания. Хотя он не имел обширной естественнонаучной подготовки (юрист по образованию) и деятельность его, как профессора, продолжалась недолго (всего лишь четыре года), тем не менее, с именем его многие связывают наступление нового периода в истории географии в Германии. Пешеля считают одним из основателей современной физической географии. Лекции Пешеля (в Лейпцигском университете) привлекали массу слушателей; влияние их сказалось и в основании целого ряда новых кафедр географии в германских и австрийских университетах; в географической литературе возник особый отдел, "методологический", вызванный потребностью выяснить истинные задачи и сущность географии, ее подразделения и методы, ее отношение к соседним наукам. Безвременная смерть, наступившая в возрасте сорока девяти лет, положила конец его деятельности.

Книги Пешеля были популярны не только на родине, но и за рубежом. Наша книга представляет собой уже второе издание трудов

ученого, так как пользуясь большой востребованностью в России этой работы, издатели осуществили повторный выпуск.

Grimshaw R.
Praktische Erfahrungen im Maschinenbau in Werkstatt und Betrieb. – Berlin: Verlag von Julius Springer, 1897.

Роберт Э. Гримшоу сделал выдающуюся профессиональную карьеру в качестве инженера-механика в конце 19 – начале 20-го веков. На протяжении почти 50 лет он опубликовал множество сугубо технических

трудов, работая на факультете Нью-Йоркского университета, в Городском колледже Нью-Йорка и Ратгерском университете (Rutgers University, сейчас это Университет штата Нью-Джерси). Большинство из этих книг, в свою очередь, были опубликованы в многочисленных изданиях не только в США, но и на Европейском континенте. Кроме того, он публиковался на иностранных языках (в США), на немецком и французском языках. Наша книга как раз и представляет немецкое издание работы американского ученого «Машиностроение. Практика в цеху и на предприятии»,

Гримшоу принимал участие в создании Американского общества инженеров-механиков (англ. *American Society of Mechanical Engineers — ASME*), которое было основано в 1880 году с целью способствовать развитию искусства, науки и машиностроения. Сегодня ASME – это профессиональная некоммерческая организация, сфокусированная главным образом на проблемах обучения в инженерной и технологической сфере. Насчитывая более 125000 представителей, ASME является одним из крупнейших в мире издателей технических стандартов, проводит около 30 международных конференций и 200 профессиональных курсов в год, выпускает книги и журналы.

Книга выпущена в издательстве Юлиуса Шпрингера. В 1842 г. Юлиус Шпрингер (1817–1877) открыл в Берлине книжную лавку; вскоре было основано и издательство, специализировавшееся на политической и философской литературе, книгам по сельскому хозяйству, лесоводству, аптечному и инженерному делу. В 1881 г. его сыновья Фердинанд и Фриц расширяют дело, начиная издавать книги по медицине, биологии, физике и химии, что и предопределяет дальнейшее направление работы компании вплоть до настоящего времени. Таким образом, издательство существует уже 170 лет.

Ныне, Springer Science+Business Media – международная издательская компания, специализирующаяся на издании академических журналов и книг по естественнонаучным направлениям (теоретическая наука, медицина, экономика, инженерное дело, архитектура, строительство и транспорт). В компанию на сегодня входят 70 издательских домов по всему миру с общим количеством работников более 5000 человек; ежегодно издается свыше 1450 наименований журналов и 5000 названий книг.

Ледебургъ А. Сплавы в их применении для промышленных целей. Москва т-во скоропеч. А.А. Левенсон 1892 г. 140 с. мягкий переплет, стандартный формат.

Карл Генрих Адольф Бернхард Ледебур (1837–1906) – немецкий металлург, тайный горный советник (оберберграт) королевства Саксонии. В 1875г. он возглавил металлургическую лабораторию во Фрайбергской горной академии, где уже с 1874 г. был профессором на кафедре металлургии и технологии добычи соли. Его именем назван открытый им в 1882 году ледебурит («железо-карбидные зёрна» в чугунах – твердый кристаллический раствор на основе железа и углерода в чугуне) – одна из основных структурных составляющих железоуглеродистых сплавов.

Товарищество скоропечатни А. А. Левенсон – одна из известных и лучших типографий и издательств Российской империи, одна из крупнейших фирм Москвы, специализировавшихся на производстве литографской продукции.

Возникло в 1881 году в Рахмановском переулке в доме отца основателя типографии, известного московского доктора А. С. Левенсона. Поначалу имело всего одну типографскую машину и ручной типографский станок. Однако через шесть лет привлекло к себе пайщиков и превратилось в «Типографию А. А. Левенсона и Ко», ещё через два года – в «Товарищество скоропечатни А. А. Левенсона» и работало с большой интенсивностью.

1 мая 1892 года в типографии случился пожар, который уничтожил всё. Однако товарищество достаточно быстро встало на ноги, и вскоре объём печатной продукции превышал допожарный. Так как наша книга тоже 1892 года, можно предположить, что ее успели выпустить до пожара.

К концу XIX века помещение в Рахмановском переулке стало тесным, и Товарищество приобретает землю в Трехпрудном переулке для строительства нового здания. Владелец А. А. Левенсон мечтал о "современной, хорошо построенной и устроенной фабрике,

представляющей собою комбинацию всех последних слов новейшей техники, гигиены и архитектурного искусства".

В 1900 году в Трёхпрудном угол Мамоновского переулков по проекту архитектора Ф. Шехтеля специально для типографии Товарищества А. А. Левенсона было построено одно из самых красивых зданий Москвы. Сам Франц Осипович Шехтель с юмором писал Антону Чехову о своем доме: «...построил избышку непотребной архитектуры, которую извозчики принимают то ли за кирху, то ли за синагогу».

Типография просуществовала там до 1917 года, но здание сохранилось до сих пор и является Объектом культурного наследия

Федерального значения.

В 1917 г. типография приобретена Земгором, после Октябрьской революции национализирована, преобразована в 16-ю государственную типографию треста Мосполиграф Московского совета народного хозяйства, в 1924 г. ликвидирована.

МУХАЧЕВ П. М. Теория и конструкция паровозов обыкновенных ширококолейных дорог/ Сост. Применительно к программам технол. институтов. – Х.: Тип. и Литогр. Зильберберга, 1895.

Мухачев Петр Матвеевич (1861–1935), инженер-технолог, основатель научной школы отечественного паровозостроения. Организатор высшего образования в Украине. Первый выборный директор Харьковского технологического института (1905–1917). Заслуженный профессор (1912). Основатель и руководитель кафедры паровозостроения (1895–1935) ХТИ. Окончил курс Петербургского технологического института.

С 1887 года состоял профессором прикладной механики в Харьковском технологическом институте, заведующим курсами сельского огнестойкого строительства, учрежденными при институте. Неоднократно выезжал за границу, где знакомился с организацией производства на заводах Германии, Франции, Англии, Бельгии, Швейцарии.

По свидетельству современников Петр Матвеевич Мухачев был блестящим педагогом. Проводя занятия на высоком теоретическом уровне, он умел передать сложнейшие вопросы техники в ясной и легко доступной

форме. Особенно сильное впечатление производили представленные в художественной форме рисунки, сделанные профессором, передающие во всех мельчайших деталях сложнейшие конструкции машин.

Наследие Мухачева – 14 объемистых томов по вопросам паровозостроения, различным заводским машинам и термическим двигателям. Среди публикаций: "Прокатные машины" (Харьков, 1891); "Курс заводских машин" (Харьков, 1894); **"Теория и конструкция паровозов обыкновенных ширококолейных дорог"** (Харьков, 1895); "Воздуходувные машины" (1899); "Машины металлургических производств" (Харьков, 1899); "Молоты и ковочные прессы" (1902); "Курс паровозов", (Харьков, 1905) и другие. В этих книгах глубокое и всестороннее изложение вопросов теории сочеталось с прекрасным литературным стилем. По существу, они являлись энциклопедиями того времени по теории и конструкции паровозов.

«Промышленность и техника. Энциклопедия промышленных знаний в 10 томах» (Коллектив авторов), Издатель: С-Пб: Книгоиздательское Товарищество «Просвещение», Год издания - 1901-1904

гг.

Энциклопедию составили профессора: **П. Ровальд, И. Фаульвассер, Т. Шварце, Г. Шуриц и Г. Эбе.** Это прекрасно иллюстрированное фундаментальное энциклопедическое издание дореволюционной России в области науки, техники и промышленности, дающее в полном объеме представления о развитии различных отраслей промышленности и техники

на начало XX века. Представляет собой перевод одноименного немецкого издания. Тома энциклопедии изданы на веленовой бумаге, в типографских переплётках с кожаными корешками с золотым теснением, проиллюстрированы семью тысячами рисунков в тексте, более чем ста гравюрами, хромолитографиями, картами и планами на отдельных листах. Издание не подлежит вывозу за пределы Российской Федерации.

Формирование собственно технических энциклопедий относится ко 2-й половине 19 – началу 20 вв., когда сложилась фундаментальная научная база техники, развились технические науки, что способствовало подлинно научному энциклопедическому обобщению предмета. Назначение технической энциклопедии — быстрое получение надёжных сведений для ориентации в многообразии явлений техники, расчётов сложных технологических процессов, технического проектирования с применением научных данных и т. п.

К началу 20 века в России появляются энциклопедии, при подготовке которых был учтен опыт создания русских и зарубежных энциклопедических изданий в 19 веке; в них обнаруживаются высокий уровень справочности, стремление к всестороннему освещению рассматриваемой темы, внимание к библиографическим сведениям и др.

Содержание систематической популярной энциклопедии «Промышленность и техника»:

Том I. История и современная техника строительного искусства - полный перевод с 9-го немецкого издания, под редакцией и с дополнением отдела по русскому зодчеству, проф. Института Гражданских Инженеров В. В. Эвальда.

Том II. Силы природы и их применения (физическая технология) - полный перевод с 9-го немецкого издания, под редакцией профессора Технологического института императора Николая I Н. А. Гезехуса. В издании 936 рисунков в тексте и 3 отдельных приложения.

Том III. Электричество.

Том IV. Сельское хозяйство и обработка важнейших его продуктов и **Том V. Горное дело и металлургия** - отсутствуют в фондах библиотеки ЗНТУ.

Том VI. Технология металлов.

Том VII. Обработка камней и земель. Технология химических производств.

Том VIII. Обработка волокнистых веществ (дерево, бумага, прядильное и ткацкое дело, кожа, волос, каучук).

Том IX. Пути сообщения.

Том X. Мировые сношения и их средства.

В 1911 г. это интереснейшее издание было дополнено томом "Воздухоплавание", вышедшим ограниченным тиражом. Сейчас полные комплекты энциклопедии "Промышленность и техника" очень редки. Они украшают лучшие музейные и частные книжные коллекции у нас в стране и

за рубежом, и практически не встречаются на современном антикварном рынке.

Книгоиздательское товарищество «Просвещение» – российское издательство, основанное в Санкт-Петербурге в 1896 году Натаном Сергеевичем Цейтлиным совместно с германским книгоиздательским товариществом «Библиографический институт» в Лейпциге.

Издательство выпускало множество книг по естествознанию, технике, литературе, истории и прочим отраслям знаний: «Жизнь животных» А. Брема, «Человек» Л. Раппе, «Народоведение» Ф. Ратцеля, «История Земли» М. Неймайра, — научно-популярные издания в переводе с немецкого языка, вошедшие в серию «Вся природа». Выпускалась серия «Всемирная библиотека», в которую вошли полные собрания сочинений А. С. Пушкина, М. Ю. Лермонтова, Н. В. Гоголя, Ч. Диккенса, Э. Золя, Ги де Мопассана и других авторов. С 1900 года по 1907 год – была выпущена и переиздана «Большая энциклопедия» под редакцией Южакова. Помимо перечисленных серий издательство выпустило серию книг, посвящённую искусству, серию «Библиотека „Просвещения“», серию «Современная библиотека». В общей сложности за время работы издательства было выпущено более 500 наименований книг. Свою деятельность издательство прекратило в 1922 году.

В фонде редких изданий библиотеки ЗНТУ есть 2 изданные рукописи. На первый взгляд они напоминают рукописный шрифт, но при более внимательном рассмотрении оказывается, что это факсимильное издание рукописи на специальной литографской бумаге – корнпапире: это **Теория упругости С. П. Тимошенко** (1909) и **Основы электротехники: конспект по переменному току** (1922) Копняева Павла Петровича. Остановимся подробнее на рукописном издании труда Тимошенко.

Превосходные руководства, написанные выдающимся ученым, педагогом и инженером Степаном Прокофьевичем Тимошенко (1878–1978), охватывают почти все разделы механики твердого тела: техническую механику, сопротивление материалов, статику сооружений, теорию колебаний, теорию упругости, теорию пластинок и оболочек,

теорию упругой устойчивости и историю развития механики деформируемых тел. Большинство из них на протяжении многих лет служат во всем мире основными пособиями по механике в высших технических

учебных заведениях и настольными руководствами для инженеров и исследователей. Как правило, они многократно переиздавались и (в некоторых случаях при участии учеников С. П. Тимошенко) подвергались модернизации.

Успех этих книг, конечно, не случаен и тесно связан с многообразием интересов, широкой эрудицией и глубиной, которые характеризуют собственные научные изыскания С. П. Тимошенко.

В 1906 г. по совету корифея российской механики В. Л. Кирпичева Тимошенко принял участие в конкурсе на должность преподавателя кафедры сопротивления материалов Киевского политехнического института (КПИ) и вскоре получил приглашение переехать в Киев. В первый же год работы в КПИ он успешно защитил диссертацию на соискание ученой степени адъюнкта по прикладной механике (1907). По инициативе Тимошенко была переоборудована и оснащена новыми приборами лаборатория по испытанию механических свойств строительных материалов.

С 1908 г. стал профессором по кафедре сопротивления материалов, с 1909 г. деканом инженерно-строительного отделения. В 1907–1908 годах С. П. Тимошенко разработал и прочел курс сопротивления материалов, позже изданный в печатном виде и ставший классическим учебником по этой дисциплине, как и другой его учебник «Курс теории упругости» (в двух частях), основанный на лекциях, читавшихся в Киевском политехническом институте (1907–1910 гг.), и в Петербургском институте инженеров путей сообщения (1912–1914 гг.). Наша рукопись представляет собой издание Киевского политехнического института

После Октябрьской революции 1917 г. Тимошенко переехал в Киев. В 1918 г. он получил предложение участвовать в организации Академии наук Украины. В это же время Совет Киевского политехнического института известил его о восстановлении в должности профессора. Включившись под руководством академика В. И. Вернадского в работу по созданию Украинской АН, Тимошенко задался целью разработать организационные формы, обеспечивающие широкое взаимодействие академической науки и техники – специалисты-практики могли шире использовать научные методы, а преподаватели науки были в курсе неисследованных практических вопросов. Большое значение ученый придавал также использованию новейших достижений техники в научных экспериментах. Идеи, высказанные Тимошенко, оказались весьма прогрессивными. Дальнейший опыт деятельности Украинской АН, где впервые в мировой практике в число академических наук были включены технические науки, подтвердил эффективность новых форм взаимодействия ученых, конструкторов, инженеров и производственников.

Осенью 1919 г. в Киев вошла армия Деникина. Деятельность Украинской Академии наук прекратилась. Оставшись без работы и средств, Тимошенко принял решение выехать за границу.

Тимошенко долго не печатался на родине. В Украине двухтомный курс теории упругости (1914–1916) С. П. Тимошенко издали в 1972 году в киевском издательстве "Наукова думка"

Степан Прокофьевич Тимошенко был известен как преподаватель, автор многочисленных учебников и научных работ, исследователь и научный консультант. Тимошенко считается основоположником школы технической механики в США. Он был избран членом Национальной

Академии Наук США, Королевского Научного Общества Великобритании, являлся членом Академии Наук СССР (с 1918 г. – членом-корреспондентом, с 1968 г. – иностранным членом), получил почетные докторские степени в различных университетах. Именем Тимошенко названы лаборатория в Стенфордском университете и медаль Американского общества инженеров-механиков. Эта медаль в честь русского механика, основоположника

механики сплошных сред, была учреждена в 1957 году, за выдающиеся достижения в области прикладной механики, присуждается каждый год и составляет \$2,000 (а также покрывает расходы на проезд на церемонию вручения, не более \$1,500). С.П.Тимошенко стал первым лауреатом.

Александров И. Г. Электрфикация Днепра, Одесса, 1924; Днепрострой (проект), М., 1929-1935, т. 1-2 (у нас – только 2 том).

Иван Гаврилович Александров (20 августа 1875 — 2 мая 1936) — советский экономист и экономико-географ, участник разработки плана ГОЭЛРО и схемы экономического районирования России, выдающийся инженер и учёный, строитель Днепрогэса и других крупнейших гидротехнических сооружений СССР.

В 1912 г. Александров впервые столкнулся с водными проблемами, комплексному решению которых в дальнейшем отдал все свои творческие силы. В водных проблемах переплетаются разнообразные народнохозяйственные интересы. Энергетика, орошение, водный транспорт, осушение, водоснабжение, рыбное хозяйство – все они ставят свои особые, сложные вопросы. К решению самостоятельной технической задачи прибавляется проблема увязки многочисленных, часто противоречивых интересов водопользователей. Нахождение оптимального варианта решения водной проблемы требует широчайшей подготовки во многих технических и экономических областях. И. Г. Александров, уже завоевавший себе имя, вступая в новую для него область, не испугался этих трудностей. С необычайной энергией он начал овладевать своей новой специальностью.

С 1920 г. Александров начал работу, которая создала ему мировое имя. Днепровский проект имел свою большую историю. До 1905 г. проекты

имели только воднотранспортное назначение; с 1905 г. началось также рассмотрение энергетического использования порожистого участка Днепра. За 12 лет было составлено 16 проектов, в которых предусматривалось сооружение от двух до четырёх плотин. Наибольшая мощность сооружаемых гидроэлектростанций при этом не превышала 160 000 киловатт. И. Г. Александров, оценив значение Днепровской гидроэлектростанции как гигантского источника дешёвой энергии, создал одноплотинный вариант, при котором плотина поднимала воды Днепра более чем на 35 метров, сразу перекрывая все днепровские пороги и создавая возможность установки сверхмощной гидроэлектростанции.

Убедительными технико-экономическими расчётами он показал, как ДнепрогЭС станет сердцем мощнейшего комбината ряда электроёмких производств. Создание энергопромышленного узла ставило новые транспортные проблемы по связи его с районами сырья и потребления. Здесь Александрову пригодился и его богатый опыт инженера-транспортника. Он разрабатывает схему сверхмагистрали Марганец – Запорожье – Демурино. В транспортную схему включается как важнейшая водная магистраль и Днепр, в проектируемой запорожской плотине предусматривается сооружение шлюза, для обеспечения глубин намечается шлюзование Нижнего Днепра.

Проект далеко вышел за границы участка порогов у селения Кичкас, где было предположено возвести грандиозную плотину длиной более 3/4 километра. В проекте появились разделы, посвященные различным производствам, которые должны развиваться на базе гидроэнергии. Специально была изучена перспектива строительства нового города Большого Запорожья, переустройства Херсонского порта и многие другие вопросы. Представленная И. Г. Александровым схема была в общем одобрена, и в январе 1921 г. была создана специальная проектно-изыскательская организация "Днепрострой" для разработки всех проектов сооружений на Днестре.

На составление проекта огромного, небывалого ещё в мире строительства ушло шесть лет. В процессе творческих исканий один за другим рассматривались различные варианты; был принят девятый. Проектная мощность станции была доведена до 560 000 киловатт.

Необычайные трудности проектирования гидротехнических сооружений такого большого масштаба были с успехом преодолены благодаря блестящей эрудиции И. Г. Александрова. Проектирование ДнепрогЭС было поставлено как научная проблема. По инициативе И. Г. Александрова при ЦАГИ была создана первоклассная гидравлическая лаборатория, где проводились многочисленные исследования, обосновывающие технические решения.

Оценивая свой проект, И. Г. Александров писал: "Проект вышел из гидротехнических рамок, захватив в свою орбиту железные дороги, металлургию и прочее, и если здесь были сделаны некоторые ошибки, то

разве только в том, что курс на комплексное проектирование был взят недостаточно полно...".

Два года длилась экспертиза проекта. Это были два года жестоких боёв с противниками комплексности. И. Г. Александров тщательно изучил вопросы чёрной металлургии, химической промышленности и другие вопросы и с полным знанием их вступал в острые дискуссии с признанными специалистами. Умение видеть основное, высокая принципиальность позволили И. Г. Александрову выйти из испытания с честью.

В 1924 году в Одессе, во 2-й Гостипографии имени Ленина, была издана книга профессора И. Г. Александрова «Электрификация Днепра» В предисловии к ней говорится: «Читая эту работу, вы как бы чувствуете все дыхание великой реки. Есть ритмичность движения её мощного водного хозяйства. Мы утверждаем, что в этой работе, как нигде в другом месте, с огромной силой выражен весь пафос грандиозной днепровской проблемы. В самом деле, днепровские пороги были в свое время названы вековой несправедливостью природы по отношению к великому историческому преобразованию. Мысль человеческая, двигаясь через десятки вариантов, приближается, наконец, к такому решению, которое должно будет превратить это проклятие природы в её благословение...» Известный ученый на 82 страницах своего труда убедительно доказывает необходимость для народного хозяйства страны строительства гидроэлектростанций на Днестре.

Научные заслуги Ивана Гавриловича Александрова нашли достойную оценку избранием его в 1932 г. в действительные члены Академии наук СССР. Он был представителем СССР в Международной комиссии по большим плотинам. В Европе и Америке он был всеми признан как инженер с мировым именем, и Иван Гаврилович с гордостью представлял новую советскую технику.

Главнейшие труды И. Г. Александрова: Экономическое районирование России, М., 1921; Проект орошения Юго-Восточной Ферганы, М., 1923; Орошение новых земель в Ташкентском районе, М., 1923; Основы хозяйственного районирования СССР, М.-Л., 1924; **Электрификация Днепра, Одесса, 1924; Днепрострой (проект), М., 1929-1935, т. 1-2;** Проблемы Ангары, М.-Л., 1931; Камышинский узел и ирригация Заволжья в связи с решением проблемы Большой Волги, М.-Л., 1934.

Качественная сталь СССР / Редакционная коллегия: инж. И.Т. Тевосян, проф. К.П. Григорович, А.А. Цветаев и [др.]. М.; Л.: Главная редакция литературы по черной металлургии, 1935. 162, [2] с.: ил., 1 л. фронт., [30] л. ил.; 25x18 см. 3500 экз. Фронтиспис – профиль И. В. Сталина из тонкого листа нержавеющей стали. Оформление издания работы С. Телингатера, иллюстрации – М. Доброковского, фотографии работы В. Грюнталь. В целлюлодерининовом издательском переплете.

Помпезные издания 1930-х, если они не были целиком предназначены для “пропагандистской работы” на Западе, нередко ждала участь спецхрана. Как бы ни относились к этим книгам, их лучшие образцы – не только шедевры полиграфии, но и явление искусства. Книги сталинских лет о победах социализма шокируют своей фантастической одиозностью.

“Качественная Сталь СССР” (1935). Резко акцентированная буква “С” на обложке уже говорит о многом. В оформлении переплета и форзаца использовано серебро. На фронтисписе – портрет Сталина в виде силуэта из нержавеющей стали, изготовленный на заводе спецстали “Электросталь”. Альбом оформлен Соломоном Телингатером; в нем трехцветные иллюстрации М. Доброковского – замечательного и, увы, совершенно забытого графика. Доброковский иллюстрировал также альбомы “Массы вождю” (1934) и “Социалистическое строительство в СССР” (1936); уже через год художник был расстрелян.

Один из основоположников нового книжного искусства XX века Эль Лисицкий писал в конце 1920-х годов: «Самое молодое поколение наших художников – оформителей книги вышло прямо из типографии. Это было решающим фактором в их дальнейшем творчестве». Первым из таких мастеров он назвал Соломона Телингатера.

Опыт работы в ранней молодости в газете в Баку, рисование карикатур и плакатов, освоение техники ручного набора и верстки, оказался полезным в Москве, куда художник переехал в 1925 г. Искусство книги становится с этих пор делом его жизни. Он работает непосредственно в типографии, главным образом над обложками массовой литературы –

художественной, политической, учебной. Его увлекла характерная для того времени конструктивистская идея – делать книгу, не прибегая к рисованию и гравюре, – только типографскими средствами. Изобретательно используя обычный материал наборной кассы – линейки, скобки, звездочки, буквы и математические знаки, он строил самые разнообразные композиции, не только орнаментальные, но и довольно сложные изобразительные.

Стремясь руководить вниманием и чувством читателя, художник вмешивается и в организацию текста. Поэму А. Безыменского «Комсомолия» он набрал вперевивку различными по рисунку, цвету и размеру шрифтами, создавая ощущение напора, энергичной декламации, пафоса.

В иллюстрациях фотография вытесняет «недостоверный» рисунок. «Фотография – наилучший аргумент – факт», – считал Телингатер, а ее выразительность можно усилить контрастным монтажом.

С 1933 г. карьера Телингатера стремительно развивалась, и в 1933 году беспартийного художника назначили на должность художественного редактора **Партиздата** – издательства при ЦК ВКП (б). Его главные работы тех лет – специфические парадные издания, прославлявшие успехи советской власти. Решительно изменившийся стиль времени тяготел теперь к монументальности и симметрии, к дорогим материалам. Господствовала официальная эмблематика, предпочитались не наборные, а рисованные шрифты, преимущественно классического характера.

Изобретательность художника сосредоточилась в середине тридцатых годов на использовании необычных для книги материалов, получавших в ее контексте символическое звучание. Переплет издания «Качественная сталь» был стальным, а белый плюш переплета альбома «Героическая эпопея», посвященного спасению челюскинцев, напоминал о снежных полях Арктики.

А через четыре года работы Телингатера в этом издательстве пришел невероятный успех: на Парижской выставке искусства и техники 1937 года Партиздат наградили золотой медалью за художественное оформление книг.

Для Телингатера этот успех был двойным, поскольку именно он был руководителем всех художественных работ издательства, а также автором демонстрировавшихся в Париже фотомонтажей к книге И. Сталина «Итоги первой пятилетки» и специально подготовленного для этой выставки издания «Конституция СССР». Переплет этой уникальной книги-памятника был украшен драгоценными камнями, а герб Советского Союза был выполнен рельефным тиснением.

В годы войны Телингатер – художник фронтовой печати. В послевоенные годы главные его работы – издания художественной литературы, книги об искусстве и архитектуре. Он часто работает с ведущими иллюстраторами тех лет – Д. Шмариновым, Е. Кибриком и другими, «встраивая» их графические циклы в ансамбль книги. Он мастер сложного декоративного ансамбля, объединяющего каждый раз по-новому

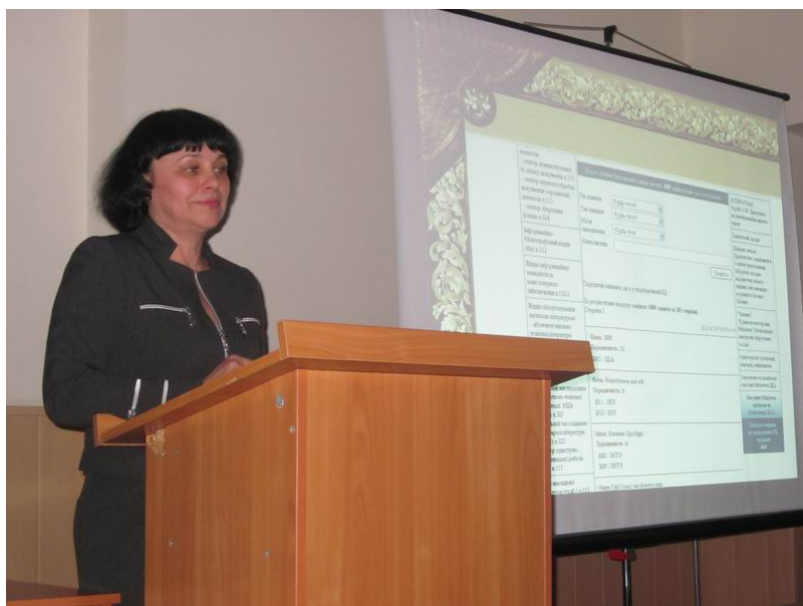
текст и графику с богатым шрифтовым и декоративным оформлением. Артистическая каллиграфия, к которой он теперь нередко прибегает, необычайно динамична, отличается энергией росчерков и богатством ритма. Он создал также несколько выразительных алфавитов, декоративного или монументального характера.

Вместе с книжной культурой своего века он прошел сложный путь поисков и художественных открытий, получивших и международное признание. Знаком этого была Гутенберговская премия (международная премия имени И. Гутенберга за выдающиеся достижения в области искусства и техники книгопечатания, а также в области книговедения, учреждена г. Лейпцигом в 1959), присужденная мастеру в 1963 г.

Создал свой особый стиль, где художественная задача решалась самыми разнообразными техническими и художественными приемами. Фотомонтаж и шрифтовая игра, использование нетрадиционных материалов, например, стальной пластины в виде барельефа И.В. Сталина в книге "Качественная сталь СССР" поставили в Телингатера в один ряд с самыми известными представителями мирового авангарда. Но во всех поисках и экспериментах Телингатер не создавал искусство ради искусства, он стремился, прежде всего, добиться совпадения идеи и формы, слияния их в нечто единое, где форма не просто отражает идею, а является выражением её.

Более 600 книг "сконструировал" Соломон Телингатер. Но это только одна из граней творчества художника, который был и графиком и плакатистом, участвовал в создании сложных конструкций агитационно-массового искусства на улицах и т.п. и т.д.

**Васецкая Татьяна
Ивановна,**
заведующая научно-
методическим отделом
НБ ЗНТУ

СОЗДАНИЕ СВОДНЫХ БАЗ ДАННЫХ РЕДКИХ И ЦЕННЫХ КНИГ НА ПРИМЕРЕ РЕГИОНАЛЬНЫХ СВОДОВ КНИЖНЫХ ПАМЯТНИКОВ РОССИИ

СТВОРЕННЯ ЗВЕДЕНИХ БАЗ ДАНИХ РІДКИХ ТА ЦІННИХ КНИГ НА ПРИКЛАДІ РЕГІОНАЛЬНИХ РЕЄСТРІВ КНИЖКОВИХ ПАМ'ЯТОК РОСІЇ

Международными организациями и государствами создаются и внедряются различные программы по сохранности культурного наследия человечества для передачи его последующим поколениям.

Давние традиции по сохранению книжного культурного наследия имеют многие страны. Одним из примеров такой деятельности может служить Россия с ее Национальной программой сохранения библиотечных фондов, в результате работы которой, появился Общероссийский свод книжных памятников. Эта важная и серьезная программа, конечно, была профинансирована государством.

Пока, к сожалению, наше государство не имеет возможности финансирования подобных программ, и, в частности, программы по созданию Свода или Реестра книжных памятников Украины. Как вы знаете, уже была сделана попытка создания «Державного реєстру книжкових пам'яток України», как составной части общего «Державного реєстру національного культурного надбання», но результата этой работы пока не видно, видимо, из-за отсутствия финансирования.

Поэтому у нас нет обобщенной информации ни о составе фондов редких и ценных книг в библиотеках Украины, ни о количестве этих книг. К сожалению, отсутствует также и государственная координация работы с такими видами изданий.

Но многие библиотеки самостоятельно движутся в этом направлении, создавая собственные БД фондов редких изданий. У кого-то это пока только библиографические базы данных, у кого-то уже частично полнотекстовые.

Библиотеки вузов Запорожской области, как мы видим из представленных докладов, уже тоже провели определенную работу со своими фондами редких изданий.

Конечно, хотелось бы, чтобы централизованно было организовано повышение квалификации библиотечных специалистов для актуализации знаний и навыков работы с редкими книгами. Это позволило бы минимизировать всевозможные ошибки в описании и идентификации редких и ценных книг, помогло бы организовать работу по созданию сводов этих видов изданий. Но, пока на государственном уровне нет координации этой работы, мы можем, продолжая уже начатую научно-исследовательскую работу с редким фондом, попытаться приступить к формированию сводной базы данных редких и ценных книг библиотек вузов нашей области.

Примером для создания подобной базы могут служить региональные своды книжных памятников библиотек России, которые создаются в рамках вышеупомянутой Национальной программы сохранения библиотечных фондов.

И в связи с этим, мне бы хотелось кратко познакомить вас с историей и методикой создания региональных сводов книжных памятников и показать посредством слайдов результат проделанной библиотеками России работы.

Национальная программа сохранения библиотечных фондов России была принята в 2000 году.

Она состояла из 7-ми подпрограмм и в каждой книжные памятники выделяются в особую категорию. Это следующие подпрограммы:

1. «Консервация библиотечных фондов», которая предусматривает развитие различных способов и технологических приемов консервации документов;

2. «Создание Российского страхового фонда документов библиотек. Сохранение информации» – подпрограмма, предусматривающая микрофильмирование с изготовлением страховой копии рукописей, старопечатных изданий;

3. «Безопасность библиотечных фондов» – подпрограмма, направленная на оснащение библиотек современными техническими средствами защиты зданий, фондов, персонала, а также разработку новых технологий идентификации и защиты подлинности книжных памятников в целях исключения подделки, подмены и незаконной продажи;

4. «Сохранение библиотечных фондов в процессе использования» – эта подпрограмма определяет категории документов (уникальные или ценные), которые подлежат особому режиму использования;

5. Подпрограмма «Учет библиотечных фондов» предусматривает выделение книжных памятников из общей системы библиотечного учета для постановки их на особый государственный учет и регистрацию;

6. «Кадровое обеспечение процессов сохранения фондов» – подпрограмма, предполагающая переподготовку для специалистов, работающих с книжными памятниками, но не владеющими необходимыми для этого знаниями.

Значимость книжных памятников как наиболее ценной части культурного наследия послужила основанием для создания отдельной, 7-й подпрограммы – «Книжные памятники России», одной из задач которой и было создание электронного Общероссийского свода книжных памятников.

Для реализации внедрения этой подпрограммы на базе РГБ был создан Федеральный научно-исследовательский, научно-методический и координационный центр по работе с книжными памятниками. Библиотека проделала огромную работу: разработала критерии отнесения изданий к книжным памятникам, определила их виды, обозначила основные принципы работы с книжными памятниками, провела также анкетирование среди библиотек, музеев, архивов с целью выявления фондов редких и ценных книг, наличия в них коллекций особой исторической и культурной значимости.

В связи с этим библиотеки активизировали свою работу с редкими и ценными видами изданий, в регионах начали создаваться центры по работе с книжными памятниками, и, как результат, уже в 2002 году на базе РГБ начал формироваться Общероссийский свод книжных памятников.

Таким образом, в России была создана единая система региональных центров: к 2011 году она насчитывала 28 региональных центров по работе с книжными памятниками

В формировании региональных сводов книжных памятников приняли участие не только библиотеки, как публичные, так и библиотеки вузов, но и музеи, и архивы, в которых хранятся и рукописи, и коллекции, зачастую отражающие местные, региональные традиции и особенности.

Все эти центры имели разную степень подготовленности к ведению координационной деятельности. Но все центры открыли специализированные сайты, отражающие книжные памятники соответствующего региона.

Построение сайтов по единому шаблону, разработанному РГБ, сделало их легко узнаваемыми и позволило сформировать единую систему представления книжных богатств, имеющих в стране.

На отобранных мною примерах сайтов российских библиотек предлагаю рассмотреть схему организации Региональных сводов книжных памятников.

Я для примеров использовала сайты областной библиотеки Воронежа (Воронежская областная научная библиотека им. И. С. Никитина) и сайт Национальной библиотеки Удмуртии.

На главной странице сайта этой библиотеки размещен баннер «Книжные памятники Воронежской области», с помощью которого мы и попадаем на страницу с информацией о книжных памятниках.

Тот же баннер присутствует и на всех остальных сайтах региональных центров.

В разделе «Общих сведений» дана информация, что с 2011 г. Воронежская область является участницей проекта Министерства культуры Российской Федерации по формированию Общероссийского свода книжных памятников и на Областную библиотеку возложены задачи создания Регионального свода «Книжные памятники Воронежской области», а также функции областного координатора по данному проекту.

Если мы перейдем на страницу «Региональный свод книжных памятников», то увидим, что она построена по схеме, предложенной всем региональным центрам, а именно состоит из 3-х реестров:

- **«Фонды книжных памятников Воронежской области»,**
- **«Книжные памятники-коллекции»,**
- **«Единичные книжные памятники».**

Как сказано на странице, содержащей информацию об общих сведениях, этот Региональный свод является электронным информационным ресурсом, отражающим наличие, местонахождение и количественный состав книжных памятников, хранящихся на территории Воронежской области.

Первый реестр Регионального свода – **Реестр «Фонды книжных памятников России»**. Он содержит перечень учреждений и организаций, в фонде которых находятся книжные памятники, независимо от их

ведомственной принадлежности. Здесь представлены, как мы видим, и музеи, и архив, публичные библиотеки и библиотеки учебных заведений.

Перейдя по ссылке, например, библиотеки Воронежского государственного педагогического университета, мы можем увидеть – какого рода информация дается о фондодержателе.

Как видим, информация представлена в виде кратких справок, содержащих адресные сведения о фондодержателях, сведения об ответственных лицах, дана также характеристика фонда с описанием его состава и указанием наиболее ценных изданий.

Дана также количественная характеристика определенных массивов изданий, таких как: старопечатные издания, отечественные и иностранные издания, вышедшие после 1830 года, а также – книжные коллекции. Дана краткая языковая характеристика фонда.

Сведения в этот реестр заносятся по определенной **Схеме**, разработанной РГБ.

В схеме рукописные книги делятся на 3 вида: до 16 века, после 17–18 веков и рукописи 19–20 веков. В последней категории, правда, акцентируется внимание, что сюда входят только те рукописи, которые имеют выдающуюся историко-культурную значимость.

В старопечатных изданиях также есть своя градация.

А в категории Отечественные и иностранные издания, вышедшие после 1830 года, даны более подробно рекомендации в отношении характера этих изданий. Сюда включены нелегальные и запрещенные издания, факсимильные издания, издания, изготовленные необычным способом, издания с автографами, ценными маргиналиями.

Также, в характеристику фонда включают и информацию о коллекциях с кратким их описанием.

Второй реестр – Реестр «Книжные памятники-коллекции». В этот реестр входят специально организованные собрания единичных книжных памятников или книг, только в совокупности обладающих культурно-исторической значимостью.

Как видите, коллекции делятся на определенные типы, в зависимости от своей принадлежности и характера – личные, тематические и книжные собрания известных в истории учреждений, организаций, обществ.

В данном, Воронежском, реестре коллекции расположены по типам – тематические и личные, а внутри – информация о коллекциях дана по месту их нахождения.

Рассмотрим пример Тематической коллекции библиотеки Воронежского университета.

В коллекции изданий кирилловского шрифта приведен список имеющихся книг, а в коллекции изданий гражданской печати дана характеристика коллекции с указанием наиболее ценных изданий в ней, приведено также количество названий и единиц хранения и дана ссылка на электронный каталог фондодержателя, в котором размещены библиографические записи на эти издания.

И следующий пример – пример Личной (владельческой) коллекции. В частности, коллекции профессора Бороздина.

Коллекция И.Н. Бороздина

Условное название: Коллекция проф. И.Н. Бороздина

Тип коллекции: личная (владельческая)

Статус: книжный памятник – коллекция федерального уровня

Краткие сведения о коллекционере: Бороздин Илья Николаевич (1883–1959), профессор. Историк-востоковед, археолог, историограф, медиевист, педагог, литературовед и литературный критик, библиофил и театровед. Член Императорского Московского археологического общества, участник съездов русских археологов, Международного конгресса по археологии в Риме (1913 г.), других научных съездов и конференций. С 1920 г. являлся научным сотрудником Государственной Академии истории материальной культуры, был специалистом-консультантом по реформе школ при Наркомпросе РСФСР, редактором и заведующим отделом в издательстве ВЦИК и Госиздате. С 1921 г. Бороздин возглавлял историко-этнологический отдел Всероссийской научной ассоциации востоковедения (ВНАВ), принимал активное участие в создании Государственного Музея восточных культур (Государственный музей Востока), преподавал в различных учебных заведениях. Статьи И.Н. Бороздина печатались в журналах «Былое», «Гермес», «Вестник Европы», «Весы», «Летопись», «Научное слово», «Русские ведомости», «Русское слово», «Новый Восток». Член Союза писателей СССР. В феврале 1935 г. был арестован и выслан в Алма-Ату, где преподавал в пединституте. В ноябре 1937 г. вновь арестован органами НКВД Казахстана и осуждён на 10 лет исправительно-трудовых лагерей. В феврале 1943 г. досрочно освобождён. Полностью реабилитирован летом 1955 г. С мая 1943 г. работал в Ашхабадском государственном пединституте, с 1949 по 1959 гг. возглавлял кафедру всеобщей истории в Воронежском государственном университете.

Объем коллекции: 5020 экз.

Хронологические границы: вторая половина XIX в. – 1959 г.

В характеристике коллекции, как видно, дана информация о владельце, краткая биографическая справка о нем и информация об объеме коллекции, а также сведения о наиболее ценных изданиях в ней.

В разделе «Примечания» указано, что на эту коллекцию в библиотеке есть карточные каталоги (алфавитный и систематический).

Сведения в этот реестр также заносятся по определенной Схеме, в зависимости от типа коллекций.

Схемы записи в реестре «Книжные памятники – коллекции»	
<i>Тематические коллекции</i>	
Условное название:	по характеру собранного материала
Тип коллекции:	тематико-книговедческая, тематико-видовая; сформирована в (название учреждения - полностью)
Уровень коллекции:	федеральный, региональный...
Краткие сведения о коллекции:	общая характеристика
Объем коллекции:	количественная характеристика в экземплярах и названиях; указать, пополняется ли коллекция
Виды изданий:	если они не обозначены в названии коллекции
Хронологические границы:	наиболее ранние и поздние материалы в составе коллекции
Языковая характеристика:	русский, европейские или восточные языки (приблизительно в %)
Дополнительные сведения коллекции:	особенности формирования, состав, наиболее ценные материалы (с примерами)
Местонахождение:	сигла учреждения и фонда
Примечания:	печатные и рукописные каталоги и описания коллекции или отдельных её частей

Перед вами схемы на личные (владельческие) и тематические коллекции.

Необходимые сведения об этих коллекциях, практически, одинаковые. Отличаются только тем, что в личных коллекциях присутствует информация о владельческих признаках: экслибрисах, штампах, пометах.

Схемы записи в реестре «Книжные памятники – коллекции»	
<i>Личные (владельческие) коллекции</i>	
Условное название:	по имени владельца
Тип коллекции:	личная (творческая, библиофильская)
Статус:	федеральный, региональный
Краткие сведения о коллекционере:	фамилия, имя, отчество (даты жизни); вид деятельности (профессия); вклад в развитие науки, культуры, государственной или общественной жизни
Объем коллекции:	количественная характеристика в экземплярах или названиях
Хронологические границы:	наиболее ранние и поздние материалы в составе коллекции
Виды изданий:	книги, брошюры, журналы, газеты, альбомы, листовки, карты, ноты, различные виды изобразительного листового материала
Тематика:	тематическая направленность коллекции
Языковая характеристика:	русский, европейские или восточные языки (приблизительно в %)
Дополнительные сведения о коллекции:	ее состав, особенности формирования, наиболее ценные материалы (с примерами)
Владельческие признаки:	экслибрисы, штампы, суперэкслибрисы, владельческие записи и пометы
Местонахождение:	сигла учреждения и фонда (их расшифровка)
Время поступления:	год
Источник поступления:	покупка, дар, передача из другого учреждения
Примечания:	печатные и рукописные каталоги и описания коллекции или отдельных ее частей

Далее, Третий реестр – **Реестр «Единичные книжные памятники».**

Этот реестр содержит библиографические описания изданий – единичных документов, обладающих признаками книжных памятников федерального, регионального или местного значения. Эти издания на сайтах библиотек так же могут группироваться по видам печати (издания кирилловского шрифта, издания гражданской печати).

Для описания единичных книжных памятников Российской государственной библиотекой разработана определенная схема и методические рекомендации по ее заполнению.

Основанием для определения единичного книжного памятника является, кроме хронологических признаков издания, также и то, – является ли книга первым или прижизненным изданием выдающихся ученых, писателей, общественных деятелей, а также – лучшим их переизданием.

В эту категорию входят и издания, являющиеся современниками исторических событий, например, Великой Отечественной войны, издания с автографами выдающихся личностей и прочими признаками.

Пример этой записи в реестре – перед вами.

Автор: Кондаков, Никодим Павлович (1844 – 1925).

Заглавие: История и памятники византийской эмали.

Выходные данные: СПб.: Изд. А.В. Звенигородского, 1892 (Тип. М.М. Стасюлевича).

Объем: VIII, 394 с.: ил., 28 л. хромолит., 4 л. шмуцтит.; 37 см.

Аннотация: Библиофильское нумерованное издание, выпущенное в количестве 200 нумерованных именных экз., из них часть с портретом Звенигородского, напечатанное на особой бумаге специально отлитыми для него шрифтами, включающее 28 листов хромолитографий (отпечатаны во Франкфурте-на-Майне), переплет из белой шагрене с конгревным и золотым тиснением (изготовлен в Лейпциге), парчовые закладка и суперобложка (вытканы на фабрике Сапожниковых в Москве).

(Книга вышла также на немецком и французском языках).

Цитир. в: Книжные сокровища ГБЛ, вып. 3 (М., 1980), № 72.

Статус: Книжный памятник федерального уровня.

Критерии: Издания, выдающиеся по художественному оформлению, иллюстрированию и/или полиграфическому исполнению.

Держатели:

Москва: РГБ (10 экз.), в т. ч. экз. №№ 8 (экз. гр. И.И. Воронцова-Дашкова), 49 (экз. гр. Д.А. Милютина), 85 (экз. А.Н. Карцова), № 91 (экз. Московского Публичного и Румянцевского музеев), № 100 (экз. Томского университета), 101 (экз. Варшавского университета), 135 (экз. «Музея в Вильне»); №№ 49, 100, 101 с портр. Звенигородского...

Хотелось бы сказать несколько слов об оценке книжных памятников.

Издания, хранящиеся в регионах России, и предполагаемые как книжные памятники мирового и федерального уровней, проходят оценку федеральных учреждений.

Региональные и местные уровни памятников устанавливаются фондодержателями и членами специальных комиссий на местах.

И следующий пример Регионального свода книжных памятников – Национальная библиотека Удмуртской республики. Ее Региональный реестр книжных памятников, устроен по такому же принципу, как и в библиотеке Воронежа.

Здесь мы видим тот же баннер «Книжные памятники Удмуртии», посредством которого мы попадаем на страницу с информацией о книжных памятниках. Схема сайта такая же, как и в Воронежской библиотеке. Общие сведения, сам Региональный свод, держатели книжных памятников и нормативные и методические документы.

Мы не будем останавливаться подробно на представленных библиотекой всех реестрах. Они, как видите, идентичны Воронежскому.

Вот только Реестр «Единые книжные памятники», в отличие от Воронежского, представлен редкими и ценными изданиями, которые находятся в фондах различных организаций и учреждений. В Реестре дан перечень массивов записей и сводный электронный каталог, расположенный на этой же странице, с предложенными правилами составления запроса.

В массиве записей «Издания гражданского шрифта 18 века», например, представлен список этих изданий в алфавитном порядке с обязательным указанием фондодержателя этого книжного памятника. Точно также, в алфавитном порядке располагаются записи книжных памятников в каждом последующем массиве этого реестра.

Эта БД, как и все Региональные своды библиотек России, продолжает пополняться новыми записями.

Вот только 2 примера региональных сводов книжных памятников, а всего их уже – 35. Все региональные своды можно увидеть на странице РГБ в разделе Проекты – «Книжные памятники».

www.RSL.ru

КНИЖНЫЕ ПАМЯТНИКИ
РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ

/ Книжные памятники

Общероссийский свод книжных памятников

Держатели книжных памятников

Книжные памятники в регионах России

Полезная информация

События

Контакты

Книжные памятники — это рукописные книги или печатные издания, которые обладают выдающейся духовной, материальной ценностью, имеют особое историческое, научное, культурное значение и в отношении которых установлен особый режим учета, хранения и использования (Федеральный закон «О библиотечном деле», ст. 1).

Работа по выявлению, изучению и описанию книжных памятников Российской Федерации ведется в соответствии с Основными направлениями развития деятельности по сохранению библиотечных фондов в Российской Федерации на 2011–2020 годы (ранее — в рамках подпрограммы «Книжные памятники России» Национальной программы сохранения библиотечных фондов Российской Федерации) при финансовой поддержке из средств федеральной целевой программы «Культура России (2012–2018 годы)».

За 2000–2011 годы были собраны сведения о фондах 542 учреждений, в которых хранятся книжные памятники, (204 библиотек, 148 музеев, 69 архивов, 27 научных учреждений, 94 учебных заведений) и 519 коллекциях, обладающих признаками книжных памятников, подготовлены описания 120 000 изданий, все экземпляры которых могут быть отнесены к единичным книжным памятникам.

С 2010 года Общероссийский свод книжных памятников представляет собой банк данных библиографического и книговедческого характера о книжных памятниках Российской Федерации и является основой для централизованного государственного учета книжных памятников. Координатор по формированию Свода — Российская государственная библиотека (НИО редких книг). Участники формирования Свода — сертифицированные специалисты библиотек и музеев федерального уровня, владеющих крупными собраниями книжных памятников, и сотрудники региональных центров по работе с книжными памятниками. Создание записей ведется в режиме онлайн.

[Вход для участников создания Свода](#)

[Вход для пользователей](#)

И в заключение этой темы нужно сказать, что продолжает свое развитие по сохранению библиотечных фондов подпрограмма «Книжные памятники России». Уже разработаны последующие ее направления до 2020 года.

Утверждена также Правительством России в марте этого года Федеральная целевая программа «Культура России (2012-2018 годы)» в рамках которой предусмотрено развитие и модернизация библиотек и развитие системы общероссийского учета книжных памятников как части культурного наследия России. Запланировано выделение финансирования этой программы в размере почти 193-х млрд. руб. Мы можем только порадоваться за наших коллег из России.

Что же касается наших возможностей по созданию Сводной базы данных, то предлагаю библиотекам подумать над этим и, возможно, в следующем году попытаться начать работу по ее созданию. Тем более, что у нас уже есть опыт создания Корпоративной базы данных периодических изданий, разработчиком которой является научная библиотека Запорожской инженерной академии. Эта БД размещена на сайте библиотеки ЗГИА, а на нашем сайте дана гиперссылка.

У нее очень удобная система поиска. Издания располагаются в алфавитном порядке при любой выборке — то ли по месту хранения, то ли по году издания. При желании пользователь может просмотреть и весь список изданий — сводный.

Может быть, нам можно было бы адаптировать эту программу и предложенную РГБ схему Региональных сводов под наши интересы и использовать при создании Сводной БД редких и ценных книг вузов нашей области.

Этот вопрос мы, наверное, обсудим уже в следующем году на заседаниях соответствующих секций методического объединения.

При подготовке доклада были использованы материалы интернет-ресурсов:

1. Воронежская областная универсальная научная библиотека, режим доступа: <http://vrnlib.ru/>,
2. Ковальчук, Г. Створення електронних інформаційних ресурсів книжкових пам'яток в НБУВ [Електронний ресурс] / Галина Ковальчук // Бібліотечний вісник. – 2008. – С. 3–10
3. Национальная библиотека Удмуртской республики, режим доступа: <http://unatlib.org.ru/>,
4. Национальная программа сохранения библиотечных фондов России [Электронный ресурс] : подпрограмма «Кн. Памятники Российской Федерации» 2001–2009 гг. /М-во культуры Российской Федерации, Российская гос. б-ка, Межрегиональный центр библиотечного сотрудничества ; [сост. А.Ю. Самарин]. – Электрон. дан. – М.: Межрегиональный центр библиотечного сотрудничества, 2009. – 176 с.
5. Персональный сайт Тикуновой Ирины Петровны, заведующей НИО редких книг (Музея книги) РГБ, режим доступа: <http://tikunova-i.narod.ru/>,
6. Российская государственная библиотека, режим доступа: <http://www.rsl.ru/>

УЧАСНИКИ КОНФЕРЕНЦІЇ:

Чоп Володимир Миколайович, доцент кафедри українознавства ЗНТУ, з доповіддю *«Селянські рукописи Південної України з фондів бібліотеки Наукового товариства ім. Якова Новицького»*

Зліва направо:

Пилявська Ольга Леонідівна, заступник директора Державного архіву Запорізької області

Зінчик Ольга Юріївна, начальник відділу зберігання, обліку та довідкового апарату Державного архіву Запорізької області

**Нагорна Ганна
Миколаївна**, завідувач
відділу краєзнавства
Запорізької обласної
універсальної бібліотеки ім.
О. М. Горького, з доповіддю
*«Формирование коллекции
рідких краєведческих
документов Запорожской
ОУНБ им. А. М. Горького»*

Зліва направо:

Семенюк Тетяна Констянтинівна, директор наукової бібліотеки
Запорізької державної інженерної академії

Карпукова Наталія Миколаївна, завідувач технічною
бібліотекою ПАТ «Дніпроспецсталь»

Білоконь Світлана Володимирівна, директор наукової бібліотеки Бердянського державного педагогічного університету

На передньому плані:

Карпенко Тетяна Володимирівна, директор наукової бібліотеки Запорізького державного медичного університету

РОБОЧІ МОМЕНТИ КОНФЕРЕНЦІЇ

Наукове видання

**Рідкісні та цінні видання в бібліотеках вищих
навчальних закладів Запорізької області**

Матеріали науково-практичної конференції бібліотек ВНЗ
III–IV рівнів акредитації
5 грудня 2012 р.

Відповідальні редактори:
Кучерук Р.І., Васецька Т.І.

Упорядник:
Пилипенко Н.В.